

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra mezinárodního práva

Eva Sochorová

Sexuální násilí na ženách za ozbrojeného konfliktu –
úloha mezinárodních trestních tribunálů

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

Datum vypracování práce: 29. ledna 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. 1. 2014

Eva Sochorová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala paní doc. PhDr. Stanislavě Hýbnerové, CSc. za její ochotu, podporu a cenné připomínky nejen k obsahu této práce a také své rodině za podporu a trpělivost.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Mezinárodní humanitární právo.....	10
2.1	Specifika sexuálního násilí.....	11
2.2	Geneze právní úpravy v humanitárním právu – do přijetí Ženevských úmluv	12
2.3	Mezinárodní ochrana žen v Ženevských úmluvách.....	15
2.3.1	Ženevské úmluvy.....	15
2.3.2	Právní úprava sexuálního násilí ve IV. Ženevské úmluvě.....	16
2.3.3	Právní úprava sexuálního násilí v Dodatkovém protokolu I.....	17
2.3.4	Pojetí sexuálního násilí jako útoku proti cti a důstojnosti ženy.....	18
3	Mezinárodní právo trestní.....	20
3.1	Pojem mezinárodní právo trestní.....	20
3.2	Zločiny podle mezinárodního práva (crimes under international law).....	21
3.3	Sexuální násilí jako zločin podle mezinárodního práva.....	22
3.4	Sexuální násilí jako válečný zločin.....	23
3.4.1	Definice válečného zločinu.....	23
3.4.2	Válečné zločiny podle článku 2 Statutu ICTY – Závažná porušení Ženevských úmluv z roku 1949.....	23
3.4.3	Válečné zločiny podle článku 3 Statutu ICTY – Porušení zákonů a obyčejů války.....	24
3.4.4	Válečné zločiny podle článku 4 Statutu ICTR – Porušení článku 3 společného Ženevským úmluvám a Dodatkového protokolu II.....	25
3.4.5	Válečné zločiny podle článku 8 Statutu MTS – Válečné zločiny.....	26
3.5	Sexuální násilí jako zločin proti lidskosti.....	28
3.5.1	Definice zločinů proti lidskosti.....	28
3.5.2	Zločiny proti lidskosti – ICTY.....	29
3.5.3	Zločiny proti lidskosti – ICTR.....	29
3.5.4	Zločiny proti lidskosti – MTS.....	30
3.6	Sexuální násilí jako zločin genocidia.....	31
3.6.1	Definice genocidia.....	31
3.6.2	Sexuální násilí jako jednání způsobující těžká tělesná ublížení nebo duševní poruchy.....	33
3.6.3	Sexuální násilí jako opatření směřující k zabránění rození dětí ve skupině	33
4	Mezinárodní trestní tribunály <i>ad hoc</i>	34
4.1	ICTY.....	34
4.1.1	Založení ICTY.....	34
4.1.2	Působnost ICTY.....	35
4.2	ICTR.....	37
4.2.1	Založení ICTR.....	37

4.2.2	Působnost ICTR.....	38
5	Nejvýznamnější rozhodnutí ICTR a ICTY v kontextu sexuálního násilí.....	40
5.1	Případ Akayesu	40
5.2	Případ Kunarac, Kovač a Vuković.....	44
5.3	Případ Furundžija	45
5.4	Případ Čelebići	47
6	Mezinárodní trestní soud	49
6.1	Založení MTS.....	49
6.2	Působnost	49
6.3	Odškodnění obětí	50
6.4	Procesní pravidla a pravidla dokazování.....	51
7	Závěr	52
8	Seznam zkratk	56
9	Seznam použité literatury	57
9.1	Primární prameny	57
9.2	Sekundární literatura	60
9.2.1	Monografie.....	60
9.2.2	Kapitoly v monografiích.....	62
9.2.3	Články.....	63
9.2.4	Odborné internetové zdroje	65
10	Abstract – Sexual Violence against Women in Armed Conflicts – the Role of the International Criminal Tribunals	66

1 Úvod

Sexuální násilí na ženách a dívkách je fenomén, který nedílně doprovázel ozbrojené konflikty mezinárodní i vnitrostátní povahy odnepaměti. V současné době jde o stále aktuální otázku a navzdory všem iniciativám a právním prostředkům, které ženy chrání, se nedaří sexuálnímu násilí v ozbrojených konfliktech předcházet.

Za rok 2012 generální tajemník OSN ve své zprávě *Sexual violence in conflict* uvedl nemalý počet postižených zemí z hlediska páčání sexuální násilí za ozbrojeného konfliktu. Mezi tyto země řadí Afghánistán, Středoafričskou republiku, Kolumbii, Pobřeží slonoviny, Demokratickou republiku Kongo, Mali, Myanmar, Somálsko, Jižní Súdán, Dárfúr, Sýrii a Jemen. V těchto státech stále dochází k masovému páčání sexuálního násilí stranami ozbrojeného konfliktu.¹ Na tuto zprávu generálního tajemníka reagovala Rada bezpečnosti OSN již čtvrtou rezolucí v oblasti sexuálního násilí za ozbrojeného konfliktu ze dne 24. června 2013.² V této rezoluci Rada bezpečnosti potvrdila, že sexuální násilí může značně zhoršovat a prodlužovat ozbrojený konflikt a také zabraňovat obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti, je-li užito nebo spácháno jako válečná taktika nebo metoda nebo jako součást rozsáhlého nebo systematického útoku proti civilnímu obyvatelstvu.³

Nicméně větší pozornost mezinárodního společenství se sexuálnímu násilí dostalo až v 90. letech 20. století v důsledku masového páčání sexuálního násilí v konfliktech ve Rwandě a bývalé Jugoslávii zejména díky aktivitě neziskových organizací a ženských organizací.

Významným přínosem k ochraně žen, byla IV. Celosvětová pekingská konference o ženách uspořádaná Komisí OSN pro postavení žen. Výsledkem konference bylo přijetí Pekingské deklarace a akční platformy, která stanovila strategické cíle ve 12-ti klíčových oblastech ke zlepšení prosazování práv žen včetně oblasti lidských práv, násilí páchaného na ženách a ozbrojených konfliktů. Tyto oblasti

¹ Report of the Secretary-General S/2013/149.

² Rezoluce RB 2106 (2013) ze dne 24. června 2013. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2106%282013%29 (navštíveno 4. 1. 13).

³ Ibid., bod 1.

představují rámec, kterému by státy a mezinárodní společenství měly věnovat náležitou pozornost.⁴

Nejdůležitější milníkem vývoje právních norem vztahujících se na sexuální násilí za ozbrojených konfliktů bylo zřízení mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* a jejich judikatura, ve které se sexuální násilí podařilo kvalifikovat jako nástroj páčání zločinů podle mezinárodního práva a tedy za jeho páčání vyvozovat individuální trestní odpovědnost. Tento posun v judikatuře mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* se posléze promítl a byl inspirací při přípravách Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. Je však nutné zdůraznit, že ne všechny státy ratifikovaly Římský statut a v těchto státech MTS nemůže uplatňovat svou jurisdikci.

Na problematiku sexuálního násilí se lze z mezinárodněprávního hlediska dívat z několika úhlů. Ženy jsou chráněny normami mezinárodního práva lidských práv, mezinárodního humanitárního práva a také mezinárodního práva trestního. Tato odvětví nelze ztotožňovat. Při poskytování ochrany se překrývají, aplikují se za různých podmínek a stanoví různá práva a povinnosti. Je třeba zdůraznit, že lidská práva jsou universální a platí za všech okolností, tedy za ozbrojeného konfliktu i v době míru, jedinec se jich může domáhat od státu a stát má tato práva zaručit. Čím více bude postavení žen odpovídat standardu lidských práv v době míru, tím méně bude docházet k porušování práv žen za ozbrojených konfliktů. Tyto standardy jsou stanoveny například v Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen, Protokolu Africké charty lidských práv a práv národů o právech žen v Africe a dalších dokumentech.⁵ Nicméně možnost jednotlivých žen domáhat se těchto práv závisí na vyspělosti země.

Mezinárodní humanitární právo naopak určuje povinnosti státu, jeho orgánům a popřípadě členům organizovaných ozbrojených skupin a aplikuje se pouze za

⁴ Zpráva ze Čtvrté světové konference o ženách (Peking 4.-15. září 1995). Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12427/Peking-1995_1.pdf (navštíveno 12. 1. 14)

⁵ Pro přehled dokumentů týkajících se práv žen viz *University of Minnesota Human Rights Library, Women's Human Rights*, [online] 2009. Dostupné z: <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/auoe.htm> (navštíveno 12.1.14)

ozbrojeného konfliktu. Na normy MHP pak navazuje mezinárodní právo trestní, které těmto normám poskytuje sankce.⁶

Cílem této diplomové práce je popsat a analyzovat vývoj norem mezinárodního humanitárního práva, mezinárodního práva trestního a přínosu judikatury mezinárodních trestních tribunálů se zvláštním zaměřením na sexuální násilí na ženách. Při zpracování budu vycházet zejména z primárních pramenů (závazných mezinárodních dokumentů a judikatury mezinárodních trestních soudů *ad hoc*) a také sekundárních pramenů (českých i zahraničních komentářů, odborných monografií a odborných článků).

V první kapitole této práce se zaměřím na mezinárodní humanitární právo obecně, dále popíši specifika sexuálního násilí a posléze se budu zabývat ochranou žen v rámci vývoje norem humanitárního práva do přijetí Ženevských úmluv, úpravou ve IV. Ženevské úmluvě a v Dodatkovém protokolu I a jejími nedostatky.

Na tuto část naváže kapitola o mezinárodním právu trestním. Nejprve vysvětlím pojem mezinárodní právo trestní a v dalších podkapitolách se zaměřím na vývoj jednotlivých definic zločinů podle mezinárodního práva z hlediska sexuálního násilí na ženách.

V další kapitole pojednám o mezinárodních trestních tribunálech *ad hoc* ve Rwandě a bývalé Jugoslávii, o jejich založení a působnosti.

Po této kapitole bude navazovat přehled nejvýznamnějších případů sexuálního násilí v judikaturách těchto tribunálů a jejich přínos z hlediska sexuálního násilí.

Dále bude následovat kapitola o Mezinárodním trestním soudu, jeho vzniku, působnosti, pravidlech odškodnění obětí a speciálních pravidlech pro dokazování činů sexuální povahy.

⁶ Ondřej J., Šturma P., Bílková V., Jílek D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, str. 19-21.

V poslední kapitole uzavřu probírané téma obecným shrnutím přínosu mezinárodních trestních soudů pro stíhání sexuálního násilí na ženách za ozbrojeného konfliktu a pokusím se upozornit na případné nedostatky v dané oblasti.

2 Mezinárodní humanitární právo

MHP lze definovat v různé šíři.⁷ Nejvíce přijímána je definice Mezinárodního výboru Červeného kříže, který MHP definoval jako:

„soubor mezinárodních pravidel smluvního i obyčejového původu, jejichž specifickým úkolem je řešit humanitární problémy přímo vyplývající z ozbrojených konfliktů, ať už mezinárodních či vnitrostátních, omezovat z humanitárních důvodů právo stran v konfliktu používat prostředky a způsoby vedení války a chránit osoby a objekty, jež jsou nebo by mohly být konfliktem zasaženy.“⁸

MHP jsou tedy pravidla uplatňovaná za ozbrojeného konfliktu, ať již vnitrostátního nebo mezinárodního, chrání osoby, které se konfliktu nezúčastňují a také reguluje vedení a způsob boje, tedy použití prostředků boje. MHP řadí ženy do zvláštní kategorie chráněných osob a poskytuje jim zvláštní ochranu vzhledem k vyšší zranitelnosti, která je dovozována z jejich pohlaví.⁹

MHP nechrání jednotlivce jako takové, avšak podle jejich právního postavení (chráněné osoby, legální komatanti a nelegální komatanti) jim poskytuje různou ochranu. Tato ochrana chráněných osob je mezinárodním humanitárním právem svěřena státům, které se účastní ozbrojeného konfliktu, popř. určeným neutrálním státům nebo Mezinárodnímu výboru Červeného kříže (dále jen ICRC).¹⁰

Za ozbrojený konflikt se považují *„dlouhodobé boje mezi vojenskými silami dvou nebo více vlád či mezi vládou a alespoň jednou organizovanou ozbrojenou skupinou“*. Podle charakteru prostoru bojů a zúčastněných aktérů se ozbrojené konflikty dělí na mezinárodní resp. mezistátní a vnitrostátní ozbrojené konflikty. Aktéry vnitrostátních ozbrojených konfliktů bývá legální vláda a povstalci, popřípadě mezi

⁷ Viz *ibid.*, str. 7-10.

⁸ Pictet, Jean. *Le droit international humanitaire: définition*. In: *Les dimensions internationales du droit humanitaire*. Paris: UNESCO/IHD/Pedone, 1986, str. 13 In: Ondřej J., Šturma P., Bílková V., Jílek D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, str. 7.

⁹ Ondřej J., Šturma P., Bílková V., Jílek D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, str. 184.

¹⁰ *Ibid.*, str. 20.

sebou vzájemně bojující ozbrojené nevládní skupiny. Od těchto konfliktů je však třeba odlišovat vnitřní nepokoje a napětí, které se vyznačují nižší intenzitou bojů a menší organizovaností, a na které se normy MHP nevztahují. Tyto nepokoje stále podléhají mezinárodnímu právu lidských práv a také vnitrostátním normám státu, kde k napětí dochází.¹¹ Je však nutné zdůraznit, že nestátní aktéři nejsou vázáni pravidly lidských práv. Pro zaplnění této mezery byla v roce 1990 v Turku přijata Deklarace minimálních humanitárních standardů, nicméně jedná se o nezávazný dokument.¹²

Samotné MHP neobsahuje žádný samostatný systém odpovědnostních mechanismů k ochraně obětí ozbrojených konfliktů, a proto využívá institutů v obecném mezinárodním právu a také v mezinárodním právu trestním. Konkrétně odpovědnost státu a odpovědnost povstalců podle obecného mezinárodního práva. Mezinárodní právo trestní zajišťuje dodržování norem MHP nepřímo skrze institut individuální trestní odpovědnosti. Tyto tři instituty sloužící k ochraně obětí ozbrojených konfliktů by se měly chápat ve vzájemné souvislosti a jako vzájemně se doplňující.¹³

2.1 Specifika sexuálního násilí

Sexuální násilí za ozbrojeného konfliktu bylo do 90. let 20. století přehlíženo nebo trivializováno. Také se považovalo za soukromou záležitost nebo za nevyhnutelný vedlejší důsledek války, případně odměna nebo válečná kořist.¹⁴ Na znásilnění ve válečném konfliktu se také nahlíželo jako na přirozené a předpokládané měřítko úspěchu.¹⁵ Žena je považována za objekt, vlastnictví jiného muže a tím, že ji znásilní, je vyjádřena útočnickova moc, nikoli sexualita. Znásilnění je násilí s cílem zničit ženu na základě její identity jako ženy, to samé platí i pro znásilnění mužů. Když je muž

¹¹ Bílková, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. 1. vyd. Praha: Eva Rozkotová - IFEC, 2007, str. 29-30.

¹² Ondřej J., Šturma P., Bílková V., Jílek D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, str. 30.

¹³ Bílková, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. 1. vyd. Praha: Eva Rozkotová - IFEC, 2007, str. 238-239.

¹⁴ Copelon, Rhonda. *Gender Crimes as War Crimes: Integrating Crimes against Women into International Criminal Law*. McGill L. J., Vol. 46, 2000, str. 220.

¹⁵ Campanaro, Jocelyn. *Women, War, and International Law: The Historical Treatment of Gender-Based War Crimes*. The Georgetown Law Journal, Vol. 89, 2001, str. 2557.

znásilněn, je ponížěn, což je vyjádřeno jeho postavením do pozice ženy a z tohoto důvodu se jedná o gender zločin.¹⁶

Už samotná skutečnost, že se jedná o ženu nebo dívku je rizikový faktor. Ženy jsou za ozbrojených konfliktů sexuálně napadány na základě svého pohlaví bez ohledu na svůj věk, etnicitu nebo politickou příslušnost.¹⁷ Tento fakt přímo dokládá Doris Buss na příkladu konkrétních rwandských žen, které byly v době rwandské genocidy znásilněny bez ohledu na jejich etnicitu a které se vzhledem k jiné etnicitě „nevešly“ do pojetí znásilnění vymezeném ICTR, podle kterého muži z kmene Hutuů znásilňovali tutsijské ženy jako prostředek zničení tutsijské komunity.¹⁸

Za sexuální násilí se považuje nejen znásilnění, ale i další formy sexuálního násilí jako sexuální otroctví, nucená prostituce, nucené těhotenství, nucená sterilizace a jakákoliv jiná srovnatelná forma sexuálního násilí.¹⁹

2.2 Geneze právní úpravy v humanitárním právu – do přijetí Ženevských úmluv

Počátky humanitárního práva lze sledovat již ve středověké Evropě 15. století. V této době je význam zákazu sexuálního násilí na ženách spojen zejména s jejich hospodářskou hodnotou, ženy byly považovány za majetek jejich otců nebo manželů. Hlavním cílem těchto středověkých norem nebyla ochrana žen, jejich osobní integrity, ale skutečnost, že sexuální násilí bylo účinným nástrojem destabilizace společnosti. Ačkoli bylo sexuální násilí odsouzeno, existovaly situace, které jej ospravedlňovaly. Patricia Sellers uvádí, že v rámci tzv. spravedlivé války měl panovník právo požadovat, aby nepřátelské město kapitulovalo. Pokud se tak i přes toto varování nestalo a nepřítel nepřijal diktované podmínky, mohl panovník prohlásit, že je město v obležení. Za těchto okolností, kdy nepřítel kladl odpor, normy zakazující sexuální násilí byly

¹⁶ Copelon Rhonda. *Surfacing Gender: Re-Engraving Crimes Against Women in Humanitarian Law*. Hastings Women's Law Journal, Vol. 5:2, 1994, str. 246.

¹⁷ Hýbnerová, Stanislava. *Sexuální násilí na ženách za ozbrojeného konfliktu*. str. 226. In Winterová, Alena a Jan DVORÁK. *Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Vyd. 1. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, 630 s.

¹⁸ Buss, Doris E. *Rethinking 'Rape as a Weapon of War'*. Feminist Legal Studies, Vol. 17, 2009, str. 156-160.

¹⁹ Report of the Secretary-General S/2013/149, odst. 5.

suspendovány, jinak řečeno sexuální násilí mohlo být užito jako legální donucovací prostředek ke kapitulaci nepřátelského města.²⁰

V době americké občanské války sexuální násilí upravoval v pozitivněprávní formě Lieberův kodex z roku 1863, který byl určen armádě Unie a řadil znásilnění mezi zvlášť závažné trestné činy.²¹

První smluvní úpravou byly Haagské úmluvy z roku 1899 a 1907. Tyto úmluvy řadily znásilnění pod kategorii činů „proti respektování cti a práv rodiny“. Podle článku 46 Haagské úmluvy z roku 1907 bylo s cílem podpořit sjednání míru s okupovaným obyvatelstvem a v důsledku toho snížit případné útoky civilního obyvatelstva proti okupantovi znásilnění v době okupace zakázáno.²²

Po první světové válce vzhledem k roli žen v rámci národních válečných snah a také k jejich uvěznění Ženevská úmluva z roku 1929 v článku 3 stanovila, že při zacházení s uvězněnými ženami se má plně zohledňovat jejich pohlaví.²³

Během druhé světové války docházelo k masovému znásilňování žen a dívek na obou válečných stranách. Německé dokumenty doložily, že bylo znásilnění užíváno jako běžná zbraň teroru. Židovské ženy a dívky byly masově znásilňovány v koncentračních táborech a na celém okupovaném území. O masakru v Nankingu tamní americký misionář James McCallum popsal ve svém deníku své svědectví: *„Nikdy jsem nečetl ani neslyšel o takových krutostech. Znásilnění! Znásilnění! Znásilnění! Odhadujeme minimálně 1 000 případů v noci a mnoho za dne. V případě odporu... je bodnutí bajonetem nebo kulka. Mohli bychom napsat až stovky případů za*

²⁰ Sellers, Patricia Viseur. *The Cultural Value of Sexual Violence*. Am. Soc'y Int'l L. Proc., Vol. 93, 1999, str. 314-315.

²¹ Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 299.

²² Hýbnerová, Stanislava. *Sexuální násilí na ženách v mezinárodním humanitárním právu a přínos ICTY a ICTR*. str. 281. In Ondřej, Jan a Pavel Šturma. *Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo: sborník mezinárodní konference, Praha, 31. 10. 2008*. Beroun: Eva Rozkotová - IFEC, 2008, 317 s.

²³ Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci, Ženeva, 27. července 1929, č. 22/1938 Sb.

den.“²⁴ Tento deník byl později užit jako důkaz při procesu v Tokiu. A naopak při postupu Spojeneckých vojsk do Berlína sovětsí vojáci znásilňovali německé ženy.²⁵

V této souvislosti je třeba také zmínit tzv. „comfort women“ – 200 000²⁶ dívek a mladých žen jiného než japonského původu bylo uneseno nebo oklamáno z Japonskem okupovaných území a byly převezeny do tzv. „comfort stations“, kde byly tyto dívky znásilňovány. Tyto dívky musely doprovázet jednotky na bojiště a byly opakovaně znásilňovány (až 40krát za den). Tento systém sexuálního otroctví vyšel najevo až v 90. letech, kdy se jeho oběti odvážili promluvit o jeho následcích, i přestože američtí vojáci o tomto systému věděli a z japonských archivů bylo potvrzeno, že byl regulován a schválen na nejvyšších místech. Účelem tohoto otrockého sexuálního systému bylo: 1) poskytnout vojákům sexuální styk, aby měli chuť bojovat; 2) zabránit znásilňování žen na okupovaných územích a tím předejít nenávisti ze strany okupovaného obyvatelstva; 3) zabránit přenosu pohlavních chorob mezi jednotkami; a 4) udržet znásilňování mimo pozornost mezinárodního společenství po zkušenostech z Nankingu.²⁷

Po skončení války byl ustaven Mezinárodní vojenský tribunál se sídlem v Norimberku, jehož Statut byl podepsán v Londýně 8. srpna 1945 jako dohoda 4 mocností²⁸ a obdobně byl v lednu 1946 zřízen Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný Východ v Tokiu. Tyto tribunály byly významné z hlediska souzení a trestání válečných zločinců a také potvrdily a rozvinuly pravidla mezinárodního práva, zejména zločinů podle mezinárodního práva, a jednoznačně stanovily individuální trestní odpovědnost za páchaní těchto činů²⁹, avšak ti, kdo soudily procesy, byly pouze vítězové války³⁰. Navzdory důkazům o masovém páchaní sexuálního násilí na obou stranách a možná právě proto, a také s ohledem na dobový kontext, charty obou tribunálů sexuální násilí

²⁴ Brownmiller, Susan. *Against Our Will: Men, Women and Rape*. New York: Fawcett Columbine, 1993, str. 58.

²⁵ Ibid., str. 48-78.

²⁶ Richard Goldstone uvádí až tisíce žen. In: Goldstone, Richard J. *Prosecuting Rape as a War Crime*. Case W. Res. J. Int'l L, Vol 34, 2002, str. 279.

²⁷ Copelon, Rhonda. *Gender Crimes as War Crimes: Integrating Crimes against Women into International Criminal Law*. McGill L. J., Vol. 46, 2000, str. 221-223.

²⁸ Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy, Londýn, 8. srpna 1945, 164/1947 Sb.

²⁹ Šturma, Pavel. *Význam přijetí Statutu Mezinárodního trestního soudu*. Právní rozhledy, č. 1, 1999, str. 8.

³⁰ Brownmiller, Susan. *Against Our Will: Men, Women and Rape*. New York: Fawcett Columbine, 1993, str. 65.

do svých definic zločinů podle mezinárodního práva nezařadily. A ačkoli při dokazování válečných zločinů a zločinů proti lidskosti francouzský a sovětský prokurátor uváděli důkazy o znásilňování, rozsudek Norimberského tribunálu znásilnění nezmiňuje.³¹

V případě Tokijského tribunálu bylo znásilňování výslovně stíháno v rámci masakru v Nanking, nicméně žádná z obětí sexuálního násilí nebyla předvolána, aby svědčila. Znásilnění v daném případě bylo obecně zahrnuto pod odpovědnost velitele za krutosti v Nanking.³² V jeho rozsudku bylo uvedeno, že při masakru v čínském Nankingu během prvního měsíce okupace japonští vojáci znásilnili přibližně 20 000 žen.³³ Naproti tomu skutečnost sexuálního otroctví žen, které byly donuceny sloužit v japonských vojenských nevěstincích, Tokijský tribunál absolutně „přehlédl“.³⁴

2.3 Mezinárodní ochrana žen v Ženevských úmluvách

2.3.1 Ženevské úmluvy

Za druhé světové války v důsledku válečných krutostí bylo obětmi téměř 50 % civilního obyvatelstva. Toto byl podnět pro mezinárodní společenství, aby bylo humanitární právo upraveno a prohloubeno. Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů³⁵ (dále jen Ženevské úmluvy) byly přijaty na Diplomatičké konferenci v roce 1949 v Ženevě a nahradily předchozí úpravu tak, že ji revidovaly a také byla přijata nová úmluva o ochraně civilních osob za války – IV. Ženevská úmluva. Vzhledem k vývoji konfliktů se ukázalo, že tato úprava nepostačuje, a proto

³¹ Goldstone, Richard J. *Prosecuting Rape as a War Crime*. Case W. Res. J. Int'l L, Vol 34, 2002, str. 279, 284.

³² Ibid., str. 279.

³³ Brownmiller, Susan. *Against Our Will: Men, Women and Rape*. New York: Fawcett Columbine, 1993, str. 60-61.

³⁴ Copelon, Rhonda. *Gender Crimes as War Crimes: Integrating Crimes against Women into International Criminal Law*. McGill L. J., Vol. 46, 2000, str. 223.

³⁵ Přijaty 12. srpna 1949, vyhlášeny pod č. 65/1954 Sb.:

Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli,
Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři,
Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci,
Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války (dále jen IV. Ženevská úmluva). Dostupné z:
http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf (navštíveno 2. 1. 14).

k posílení ochrany byly v roce 1977 přijaty dva Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám^{36 37}.

2.3.2 Právní úprava sexuálního násilí ve IV. Ženevské úmluvě

Klíčovým článkem celé této úmluvy a základem, na kterém je postaveno celé ženevské právo a v jehož světle mají být vykládána všechna ostatní ustanovení úmluvy je článek 27. Tento článek proklamuje princip respektování lidské bytosti a neporušitelný charakter základních práv jednotlivých mužů a žen.³⁸ V prvním odstavci článku 27 je stanoveno, že za všech okolností je chráněným osobám zaručeno „*právo na to, aby byla respektována jejich osoba, jejich čest, jejich rodinná práva, jejich náboženské přesvědčení a úkony, jejich způsoby a zvyky*“³⁹. Dále vyžaduje nejen, aby s chráněnými osobami vždy bylo zacházeno lidsky, ale také, aby byly chráněny před násilím, zavražďováním, urážkami a zvědavostí obecnosti.⁴⁰

Další odstavec tohoto článku je speciálně věnován ochraně žen. Svým účelem navazuje na výše zmíněný článek 3 v Ženevské úmluvě o zacházení s válečnými zajatci z roku 1929 a také na návrhy Mezinárodního kongresu žen a Mezinárodní federace abolicionistů, které byly předloženy ICRC.⁴¹ Tento odstavec stanoví:

*„Ženy bud'tež zvlášť chráněny proti každému útoku na jejich čest, zejména pak proti znásilnění, proti nucení k prostituci a proti každému nemravnému jednání.“*⁴²

Komentář ICRC z roku 1958 vysvětluje, že tento odstavec odsuzuje praktiky, které se děly během druhé světové války, kdy nespočet žen všech věkových kategorií,

³⁶ Přijaty 8. června 1977, vyhlášeny pod č. 168/1991 Sb.:

I. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (dále jen Protokol I),

II. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (dále jen Protokol II).

³⁷ K vývoji ženevského práva viz Ondřej J., Šturma P., Bílková V., Jílek D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, str. 96-107, popřípadě Čepelka, Čestmír a Šturma, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, str. 711-721.

³⁸ Pictet, Jean (gen. ed.). *Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*, ICRC, Geneva, 1958, str. 200.

³⁹ IV. Ženevská úmluva, článek 27.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Pictet, Jean (gen. ed.). *Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*, ICRC, Geneva, 1958, str. 205.

⁴² IV. Ženevská úmluva, článek 27.

ale dokonce i děti, byly vystaveny násilnostem nejhoršího druhu: znásilnění spáchaná na okupovaných územích, kruté zacházení jakéhokoliv druhu, zmrzačení atd. V oblastech, ve kterých byly umístěny vojenské jednotky nebo kterými vojenské jednotky procházely, tisíce žen z donucení sloužilo v nevěstincích nebo byly nakaženy pohlavními chorobami. Tyto skutečnosti potvrdily nezbytnost zacházení se ženami se zvláštním ohledem.

Toto ustanovení spojuje sexuální násilí s útokem proti cti a důstojnosti ženy. Komentář ICRC jej spojuje s principy stanovenými v prvním odstavci – principy na respektování osoby, cti a rodinných práv.⁴³ Ženy mají absolutní právo na respekt jejich cti a cudnosti, tedy jejich důstojnosti jako žen.⁴⁴ Avšak, při výkladu principu na respektování cti podle prvního odstavce komentář spojuje čest pouze s mužem: „*Čest je morální a sociální vlastnost. Právo na respektování cti je právo svěřené muži, protože on je obdařen rozumem a svědomím.*“⁴⁵

2.3.3 Právní úprava sexuálního násilí v Dodatkovém protokolu I

Ač Dodatkový protokol I rozšiřuje ochranu žen, stále sexuální násilí chybně spojuje se ctí a důstojností. Čl. 75 odst. 2 Dodatkového protokolu I stanoví: „*V každé době a na každém místě bez ohledu na to, zda jsou spáchány představiteli civilních nebo vojenských orgánů, jsou a zůstanou zakázány tyto činy.*“ Výčet činů daného ustanovení zahrnuje pod písmenem b) urážku osobní důstojnosti, především ponižující a urážející zacházení, nucenou prostituci a jakoukoli formu nemravného jednání.

Toto ustanovení je dále rozvedeno v článku 76 odst. 1 jako speciální ochrana poskytovaná ženám: „*Na ženy bude brán zvláštní ohled a budou chráněny především před znásilněním, nucenou prostitucí a jakýmkoli jinými formami nemravného jednání.*“ I přestože je zde nepopíratelná snaha zvýšit ochranu žen a učinit zákaz jednání všeobecným⁴⁶, stále je sexuální násilí spojováno se ctí, což opět dokládá i komentář

⁴³ Pictet, Jean (gen. ed.). *Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*, ICRC, Geneva, 1958, str. 205.

⁴⁴ Ibid., str. 206.

⁴⁵ Ibid., str. 202.

⁴⁶ Sandoz, Yves, Swinarski, Christophe, Zimmermann, Bruno. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, ICRC, Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987, str. 893.

k Dodatkovému protokolu I čl. 75 odst. 2 písm. b). Uvádí, že tyto činy „mají za cíl ponížít a zesměšnit tyto osoby, nebo dokonce nutit je k ponižujícímu jednání“, avšak „bez přímého způsobení újmy na integritě a fyzické[m] a duševní[m] stav[u] osob[y]“. ⁴⁷

2.3.4 Pojetí sexuálního násilí jako útoku proti cti a důstojnosti ženy

V předchozí části jsem nastínila právní úpravu sexuálního násilí v ženevském právu a také jeho problematické spojení se ctí a důstojností ženy. V tomto pododstavci se právě proto budu zabývat, proč je toto pojetí sexuálního násilí chybné.

Čest v sobě zahrnuje společenské postavení a respekt; to upevňuje pohled společnosti, že znásilněná žena není počestná, s čímž se i znásilněné ženy často ztotožňují. Pokud je znásilnění považováno za zločin proti cti, čest ženy je zpochybněna a panenství a počestnost jsou jejím nezbytným předpokladem. Toto pojetí upozadňuje zejména skutečnost, že sexuální násilí je primárně násilím proti ženám – násilím proti jejímu tělu, autonomii, integritě, bezpečnosti, sebevědomí, tak i postavení ve společnosti. ⁴⁸

Navíc morální a společenské kategorie nejsou z hlediska humanitárního a trestního práva podstatné. Důstojnost se ženě nedává, a proto jí nemůže být ani odejmuta. Toto pojetí sexuálního násilí trivializuje páchané násilí, staví ženu do pasivní role oběti, která svou vlastní vinou byla znásilněna, protože byla ve špatný čas na špatném místě a zastírá násilnou povahu aktu násilníka. Toto pojetí marginalizuje sexuální násilí páchané za ozbrojených konfliktů, tak i sexuální násilí páchané v době míru, a staví jej pod úroveň ostatních zločinů podle mezinárodního práva. ⁴⁹

Přitom pokud nejsou oběti sexuálního násilí po činu zavraždění okamžitě nebo nezemrou v důsledku zranění, nesou si jak fyzické, tak i psychické dlouhodobé následky. V mnoha případech jsou nakaženy pohlavními chorobami, jsou neplodné

⁴⁷ Ibid., str. 873.

⁴⁸ Copelon Rhonda. *Surfacing Gender: Re-Engraving Crimes Against Women in Humanitarian Law*. Hastings Women's Law Journal, Vol. 5:2, 1994, str. 249.

⁴⁹ Hýbnerová, Stanislava. *Sexuální násilí na ženách za ozbrojeného konfliktu*. str. 228. In Winterová, Alena a Jan DVOŘÁK. *Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Vyd. 1. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, 630 s.

nebo mají komplikované zdravotní problémy v důsledku toho, že jsou ke znásilňování užity předměty jako rozbité skleněné láhve, bajonety, klacky.⁵⁰

⁵⁰ Schreck, Rachel. *Rhetoric Without Results: United Nations Security Council Resolutions Concerning Rape During Armed Conflict*. Penn State International Law Review, Vol. 28, 2009-2010, str. 90-93.

3 Mezinárodní právo trestní

3.1 Pojem mezinárodní právo trestní

Pojem *mezinárodní právo trestní* je širokým teoretickým pojmem a jeho význam je v nauce pojímán různě.⁵¹

McCorquodale a Dixon užívají pojem *mezinárodní trestní právo (international criminal law)* ve smyslu individuální trestní odpovědnosti za porušení lidských práv v důsledku universální jurisdikce. Obdobně jako Askin, vysvětlují mezinárodní trestní právo jako průnik mezinárodního humanitárního práva, které se vztahuje na ochranu osob při ozbrojených konfliktech, a mezinárodního práva lidských práv. Obě tato odvětví se vzájemně doplňují a obě mají za cíl ochranu osob, jimž jsou upírána jejich lidská práva, i přestože se vyvinula teoreticky i prakticky samostatně.⁵²

Geoffrey Robertson spojuje vznik mezinárodního práva trestního s judikaturou Norimberského a Tokijského tribunálu, které poprvé v historii zavedly kategorii zločinů proti lidskosti, na něž se vztahuje univerzální jurisdikce.⁵³

V české právní nauce se pod pojmem *mezinárodní právo trestní* rozumí mnohostranné, popřípadě dvoustranné mezinárodní smlouvy uzavřené mezi státy, které se mezi sebou zaváží k harmonizaci v oblasti trestního zákonodárství prostřednictvím kriminalizace jednání stanovených v těchto smlouvách.⁵⁴ Tyto smlouvy upravují například letecké pirátství, terorismus, mučení, otroctví, obchod s lidmi atd.⁵⁵

⁵¹ Pro přehled zahraničních i českých názorů na tento teoretický pojem viz podkapitola 1.2. Mezinárodní právo trestní in Šturma, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, str. 26-40.

⁵² McCorquodale, Robert a Dixon, Martin. *Cases and Materials on International Law*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2003, xxxviii, str. 227-230.

⁵³ Robertson, Geoffrey. *Crimes Against Humanity – The Struggle for Global Justice*. 3th ed. London: Penguin Books, 2006, str. ix.

⁵⁴ Šturma, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, str. 36.

⁵⁵ Pro přehled jednotlivých smluv viz Čepelka, Čestmír a Šturma, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, str. 193-197.

Profesor Šturma zdůrazňuje, že pojem *mezinárodní právo trestní* je nezbytné odlišovat od:

- tzv. *trestního práva mezinárodního*, které zahrnuje trestní normy vnitrostátního práva;
- pojmu *mezinárodní zločiny státu* jako „nejzávažnější porušení mezinárodního práva vyvolávající odpovědnost státu *erga omnes*“;
- pojmu *zločiny podle mezinárodního práva*.⁵⁶

3.2 Zločiny podle mezinárodního práva (crimes under international law)

Na rozdíl od čistě teoretického pojmu *mezinárodní právo trestní* je pojem *zločiny podle mezinárodního práva* pojmem legálním vyskytujícím se v řadě mezinárodněprávních dokumentů.⁵⁷ Jedná se o nejzávažnější a nejnebezpečnější jednání, jejichž protiprávnost je odvozena z obyčejového mezinárodního práva. Tyto zločiny jsou trestné přímo na základě pravidel mezinárodního práva, které mají charakter *jus cogens*. Pro jejich stíhání není tedy nutné, aby byly vnitrostátně upraveny. Takovéto zločiny může stíhat jakýkoliv stát na základě principu univerzální jurisdikce, popřípadě mezinárodní trestní tribunály k tomu zmocněné mezinárodním společenstvím. Pouze pachatelům těchto činů vzniká individuální trestní odpovědnost na základě mezinárodního práva. Do kategorie zločinů podle mezinárodního práva se řadí zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti a také zločin genocidy.⁵⁸ První tři kategorie zločinů podle mezinárodního práva, tj. zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, byly vymezeny ve *Statutu norimberského tribunálu*.⁵⁹ *Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia*⁶⁰ definuje

⁵⁶ Šturma, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, str. 36-37.

⁵⁷ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že zahraniční autoři v kontextu porušování lidských práv užívají pojem *mezinárodní právo trestní* (international criminal law) ve smyslu zločinů podle mezinárodního práva.

⁵⁸ *Ibid.*, str. 16-18.

⁵⁹ Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora (tzv. norimberský tribunál) je součástí Dohody o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy, Londýn, 8. srpna 1945, 164/1947 Sb.

zločin genocidia. Následující podkapitoly se budou definicím těchto zločinů věnovat jednotlivě a zejména z hlediska sexuálního násilí.

3.3 Sexuální násilí jako zločin podle mezinárodního práva

Sexuální násilí, ačkoliv zasahuje do tělesné i psychické integrity a je hromadně páčáno, se mezi zločiny podle mezinárodního práva neřadí. V tomto směru došlo k velkému posunu konkrétně díky iniciativě Sdružení pro lidská práva žen v konfliktních situacích (Coalition for Women's Human Rights in Conflict Situations), které zaslalo *amicus curiae* ICTR v případě *Akayesu* a také díky jmenování Patricie Sellers do funkce právního poradce Kanceláře prokurátora pro gender zločiny ICTR prokurátorem ICTY i ICTR Richardem Goldstonem a přítomnosti soudkyň Odio Bennito a Navantham Pillay, které samy iniciovaly vyšetřování sexuálního násilí a zasadily se o to, aby v judikatuře mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* na rozdíl od norimberského a tokijského tribunálu byly tyto činy sexuální povahy odsouzeny.⁶¹

V důsledku masového páčání sexuálního násilí za ozbrojených konfliktů ve Rwandě a bývalé Jugoslávii a reakcí mezinárodního společenství ustavením mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* a jejich následné judikatury se sexuální násilí přestalo spojovat s útokem proti cti a důstojnosti a označily jej za jeden ze způsobů spáčání zločinů podle mezinárodního práva. Sexuální násilí může být stíháno jako nástroj spáčání genocidy, zločinů proti lidskosti a také válečných zločinů.

Následně při tvorbě *Římského statutu Mezinárodního trestního soudu*⁶² byla judikatura mezinárodních trestních soudů *ad hoc* zohledněna v jednotlivých skutkových podstatách nejzávažnějších zločinů v jurisdikci MTS a také byl zohledněn přístup k obětem sexuálního násilí v procesních pravidlech a pravidlech dokazování a dále byla zakotvena možnost požadovat odškodnění. O pravidlech dokazování a odškodnění obětí bude více pojednáno v kapitole o MTS.

⁶⁰ Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, Paříž, 9. prosince 1948. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf> (navštíveno 20. 8. 13)

⁶¹ Goldstone, Richard J. *Prosecuting Rape as a War Crime*. Case W. Res. J. Int'l L, Vol 34, 2002, str. 280-282.

⁶² *Římský statut Mezinárodního trestního soudu*, 17. července 1998, vyhlášen pod č. 84/2009 Sb.m.s.

3.4 Sexuální násilí jako válečný zločin

3.4.1 Definice válečného zločinu

Statut norimberského tribunálu mezi válečné zločiny sexuální násilí výslovně nezahrnul, avšak výčet činů, kterými lze válečný zločin spáchat, stanovil demonstrativně. V článku 6 písm. b) definuje válečné zločiny jako „*porušení zákonů války nebo válečných zvyklostí. Takové porušení bude v sobě zahrnovati vraždu, zlé nakládání nebo deportaci civilního obyvatelstva z obsazeného území...*“ (*Violations of the laws or customs of war which include, but are not limited to, murder, ill-treatment or deportation to slave labor or for any other purpose of civilian population of or in occupied territory...*).

Komise pro mezinárodní právo navázala na snahu norimberského tribunálu definovat zločiny podle mezinárodního práva a v roce 1950 vytvořila Zásady mezinárodního práva uznané v Chartě norimberského tribunálu a jeho rozsudku, kde v podstatě převzala článek 6 Statutu do zásady VI. Ačkoli kategorie válečných zločinů byla v druhé polovině 40. let v obyčejovém právu ustálena a také zčásti kodifikována, při nové úpravě mezinárodního humanitárního práva v roce 1949 Ženevskými úmluvami byl tento pojem substituován pojmem „závažná porušení“.⁶³

Mezi válečné zločiny se zahrnují závažná porušení Ženevských úmluv a závažná porušení jiných zákonů (včetně Haagských a Ženevských úmluv a Dodatkových protokolů) a obyčejje. Statuty mezinárodních trestních tribunálů ve Rwandě a bývalé Jugoslávii klasifikovaly válečné zločiny následovně.

3.4.2 Válečné zločiny podle článku 2 Statutu ICTY – Závažná porušení Ženevských úmluv z roku 1949

Za prvé se jedná o závažná porušení (grave breaches) Ženevských úmluv z roku 1949, která jsou spáchána za mezinárodních ozbrojených konfliktů vůči chráněným

⁶³ Ondřej J., Šturma P., Bílková V., Jílek D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2010, str. 471-472.

osobám a které tedy nelze spáchat za konfliktů jiné povahy než mezinárodní.⁶⁴ Každá z Ženevských úmluv vypočítává činy, které se považují za závažná porušení. Článek 147 IV. Ženevské úmluvy, která chrání civilní obyvatelstvo, stanoví tato závažná porušení jako činy, jejichž předmětem útoku jsou osoby nebo majetek, které chrání tato úmluva. Těmito činy jsou „úmyslné zabití, mučení nebo nelidské zacházení, čítajíc v to i biologické pokusy, úmyslné způsobení velkého utrpení nebo vážné tělesné zranění a ohrožení zdraví, nezákonná deportace nebo nezákonný přesun, protiprávní uvěznění...“⁶⁵

I přestože Ženevské úmluvy žádnou z forem sexuálního násilí výslovně do závažných porušení nezahrnují, judikatura mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* potvrdila, že ustanovení závažných porušení pokrývají také sexuální násilí, zejména jako zákaz mučení⁶⁶, nelidského a kruté zacházení⁶⁷, úmyslné způsobení velkého utrpení a vážné tělesné zranění a ohrožení zdraví⁶⁸.

3.4.3 Válečné zločiny podle článku 3 Statutu ICTY – Porušení zákonů a obyčejů války

Za druhé mezi válečné zločiny řadí závažná porušení zákonů a obyčejů války. Před ustavením mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc*, neexistovala shoda, zda porušení Ženevských úmluv jiná než závažná s sebou nesou trestní sankce. Tribunály *ad hoc* se vyjádřily, že trestní odpovědnost lze přičítat i jiným než závažným porušením.⁶⁹

Odvolací komora ICTY ve věci *Tadić* formulovala požadavky, které takové porušení musí splnit, aby se jednalo o závažné porušení zákonů a obyčejů války podle článku 3 Statutu ICTY a mohlo být tedy před soudem stíháno:

⁶⁴ Blíže k závažným porušením Ženevských úmluv viz *ibid.*, str. 472-475.

⁶⁵ IV. Ženevská úmluva, čl. 147.

⁶⁶ *Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač a Zoran Vuković*, Appeals Chamber Judgement, , IT-96-23& IT-96-23/1-A, 12. června 2002, §§150-151.

⁶⁷ *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landžo*, Judgement, IT-96-21-T, 16. listopadu 1998, § 1066.

⁶⁸ *Ibid.*, §§1038-1040.

⁶⁹ Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 310.

„ (i) porušení musí představovat porušení pravidla mezinárodního humanitárního práva;

(ii) toto pravidlo musí mít povahu obyčejného práva...;

(iii) dané porušení musí být „závažné“, což znamená, že musí představovat porušení pravidla, které chrání důležité hodnoty a musí mít současně závažné důsledky pro oběť...;

(iv) toto porušení pravidla s sebou musí podle obyčejového nebo smluvního práva nést individuální trestní odpovědnost za to, že jednotlivec porušil toto pravidlo.“⁷⁰

A dále ICTY stanovil, že pokud jsou tyto požadavky splněny, je nepodstatné, zda měl ozbrojený konflikt mezinárodní nebo vnitrostátní povahu.⁷¹

Z hlediska sexuálního násilí lze do této kategorie zahrnout v předchozí kapitole diskutovaná ustanovení článku 27 IV. Ženevské úmluvy, čl. 76 odst. 1 jejího Dodatkového protokolu I a také čl. 4 odst. 2 a 3 Dodatkového protokolu II, která zakazují znásilnění, nucenou prostituci a jiné nemravné jednání.

3.4.4 Válečné zločiny podle článku 4 Statutu ICTR – Porušení článku 3 společného Ženevským úmluvám a Dodatkového protokolu II

Za třetí se mezi válečné zločiny zahrnují také vážná porušení humanitárního práva vnitrostátních konfliktů⁷², do kterých se řadí porušení článku 3 společného všem Ženevským úmluvám, který obětem těchto konfliktů zaručuje humanitární minimum (minimální standard lidského zacházení) a který dále rozvádí Dodatkový protokol II. Tento článek stanoví, že „[v] případě ozbrojeného konfliktu, který nemá mezinárodní ráz a který vznikne na území některé z Vysokých smluvních stran, bude každá ze stran v konfliktu zavázána řídit se při nejmenším těmito ustanoveními.“ V odstavci 1 je určeno, že s osobami, které se bezprostředně neúčastní konfliktu se má „za všech okolností zacházet lidsky, bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování založeného na rase, barvě,

⁷⁰ Prosecutor v. Dusko Tadić (IT-94-1), Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2. října 1995, bod 94. Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (navštíveno 3. 1. 13)

⁷¹ Ibid.

⁷² Např. občanských válek nikoli vnitřních nepokojů a izolovaných násilných činů.

náboženství či víře, pohlaví, rodu či majetku, nebo na jakémkoli jiném obdobném znaku.“ Do kategorie osob, které se přímo neúčastní konfliktu, zahrnuje také *„příslušník[y] ozbrojených sil, kteří složili zbraně, a osob, které byly vyřazeny z boje nemocí, zraněním, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou.“* Proti těmto chráněným osobám výslovně zakazuje *„útoky na život a zdraví, zejména vražd[u] ve všech formách, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení,“* *„brání rukojmí“*, *„útoky proti osobní důstojnosti, zejména ponižující a pokořující zacházení“* a další.

Mezinárodní trestní tribunály ad hoc opět potvrdily, že i v tomto případě sexuální násilí dosahuje válečného zločinu. Lze jej subsumovat pod společný článek 3 a z výše uvedených zakázaných činů jej klasifikovaly například jako mučení a kruté zacházení,⁷³ ponižující a pokořující zacházení⁷⁴.

3.4.5 Válečné zločiny podle článku 8 Statutu MTS – Válečné zločiny

V *Římském statutu* jsou válečné zločiny definovány v článku 8. Jsou rozděleny do těchto kategorií:

1. Závažná porušení Ženevských úmluv z 12. srpna 1949⁷⁵
2. Jiné případy závažného porušení zákonů a obyčejů platných v mezinárodních ozbrojených konfliktech v existujícím rámci mezinárodního práva⁷⁶
3. V případě ozbrojeného konfliktu jiné než mezinárodní povahy⁷⁷, vážná porušení čl. 3 společného čtyřem Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949⁷⁸
4. Ostatní závažná porušení zákonů a obyčejů platných v ozbrojených konfliktech jiné než mezinárodní povahy⁷⁹

⁷³ *Prosecutor v. Furundžija*, Judgment, ICTY, IT-95-17/1-T, 10. prosince 1998, §§ 264-269 ; *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landžo*, Indictment, ICTY, IT-96-21-T, 19. března 1996, §§ 24-25.

⁷⁴ *Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač a Zoran Vuković*, Appeals Chamber Judgment, , IT-96-23& IT-96-23/1-A, 12. června 2002, §§189-196.

⁷⁵ Římský statut, čl. 8 odst. 2 písm. a)

⁷⁶ *Ibid.*, čl. 8 odst. 2 písm. b)

⁷⁷ V čl. 8 odst. 2 písm. d) je vysvětleno, že za ozbrojené konflikty jiné než mezinárodní povahy nelze považovat případy vnitřních nepokojů a napětí, konkrétně veřejné nepokoje, izolované a sporadické násilné činy nebo jiné činy podobné povahy.

⁷⁸ Římský statut, čl. 8 odst. 2 písm. c)

Sexuální násilí, konkrétně znásilnění, sexuální otroctví, nucenou prostituci, nucené těhotenství, nucenou sterilizaci popř. jiné formy sexuálního násilí, jako válečný zločin je uvedeno v kategorii „*Jiné případy závažného porušení zákonů a obyčejů platných v mezinárodních ozbrojených konfliktech v existujícím rámci mezinárodního práva*“ v pododstavci (xxii) a navíc se zde výslovně uvádí, že tyto formy sexuálního násilí jsou také závažným porušením Ženevských úmluv. Obdobně v rámci ozbrojených konfliktů jiné než mezinárodní povahy může být sexuální násilí kvalifikováno jako válečný zločin v kategorii „*Ostatní závažná porušení zákonů a obyčejů platných v ozbrojených konfliktech jiné než mezinárodní povahy*“ v pododstavci (vi) a toto ustanovení opět uznává, že sexuální násilí je „*rovněž závažným porušením čl. 3 společného všem čtyřem Ženevským úmluvám*“. Je tedy zřejmé, že oproti statutům mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* sexuální násilí bylo v Římském statutu uznáno v rámci všech kategorií válečných zločinů.

Dalším přínosem Římského statutu je také možnost založení trestního postihu za porušování nových pravidel, protože Římský statut je založen smluvně na rozdíl od tribunálů *ad hoc*, které měly povinnost aplikovat výlučně obyčejově ustálené mezinárodní humanitární právo. Dále tento článek komplexně shrnuje současné obyčejové mezinárodní právo válečné a také poskytuje výčet pravidel kogentní povahy v dané oblasti. Článek 8 také posunul kvalifikaci porušování humanitárního práva za vnitřních ozbrojených konfliktů, jež dříve bylo trestáno jen vnitrostátně. Nyní lze toto porušování v rámci Římského statutu subsumovat pod mezinárodně postižitelný válečný zločin.⁸⁰

⁷⁹ Římský statut, čl. 8 odst. 2 písm. e); čl. 8 odst. 2 písm. f) stanoví, že pokud ozbrojený konflikt probíhá na území státu, pak se na něj čl. 8 odst. 2 písm. e) vztahuje pouze, jde-li o déletrvajícím konflikt mezi státními orgány a organizovanými ozbrojenými skupinami nebo mezi takovými skupinami.

⁸⁰ Šturma, Pavel. *Definice zločinů a další hmotněprávní aspekty v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu*. Trestněprávní revue, č. 2, 2002, str. 46.

3.5 Sexuální násilí jako zločin proti lidskosti

V roce 1915 při arménské genocidě bylo zavražděno 200 000 lidí. Reakcí Velká Británie, Francie a Ruska bylo vydání společné deklarace, v níž prohlásily, že všichni členové otomanské vlády budou osobně odpovědní za „zločiny spáchané Tureckem proti křesťanství a civilizaci“. Velká Británie se obávala, aby užití pojmu „křesťanství“ nevyvolalo negativní reakce v muslimském světě, a proto ruský ministr zahraničních věcí navrhl, aby pojem „křesťanství“ byl nahrazen pojmem „lidskost“. Tato substituce byla jednomyslně přijata. V tomto prohlášení byl tedy poprvé oficiálně užit pojem „zločiny proti lidskosti“ ve spojitosti se stíháním vládních funkcionářů, kteří navzdory své imunitě měli být souzeni za jejich spoluúčast na etnických masových vraždách.⁸¹

3.5.1 Definice zločinů proti lidskosti

Poprvé byly zločiny proti lidskosti definovány ve *Statutu Norimberského vojenského tribunálu*⁸², aby vedly k potrestání vojenských a politických vůdců za vedení totální války. Nově oproti předchozím Haagským úmluvám tento Statut v článku 6 písm. c) definoval zločiny proti lidskosti takto:

„zločiny proti lidskosti: to jest vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné nelidské činy spáchané proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války, nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při provádění kteréhokoliv zločinu spadajícího pod pravomoc Soudního dvora nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány.“

V této definici žádné formy sexuálního násilí zahrnuté nebyly.

⁸¹ Robertson, Geoffrey. *Crimes Against Humanity – The Struggle for Global Justice*. 3th ed. London: Penguin Books, 2006, str. 21.

⁸² Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora (tzv. norimberský tribunál)

Pro stíhání nižších válečných zločinců byl pro Německo přijat *zákon Kontrolní rady č. 10*⁸³, který oproti Statutu do definice zločinů proti lidskosti zahrnuje také znásilnění.⁸⁴ I přesto sexuální násilí u norimberského tribunálu stíháno nebylo.

3.5.2 Zločiny proti lidskosti – ICTY

*Statut mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii*⁸⁵ pro účely stíhání zločinů proti lidskosti spáchané v době konfliktu v bývalé Jugoslávii stanovil, že ICTY má pravomoc stíhat osoby odpovědné za znásilnění (a další vyjmenované činy), pokud jsou **spáchány za ozbrojeného konfliktu** mezinárodního nebo vnitrostátního charakteru a jsou **namiřeny proti civilnímu obyvatelstvu**.⁸⁶

3.5.3 Zločiny proti lidskosti – ICTR

*Statut mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu*⁸⁷ definoval zločiny proti lidskosti oproti Statutu ICTY odlišně. Svěřil ICTR pravomoc stíhat osoby odpovědné za znásilnění a další vyjmenované činy (ve výčtu skutků se statuty neliší), pokud jsou spáchány jako **součást rozsáhlého a systematického útoku proti civilnímu obyvatelstvu z důvodů národnostních, politických, etnických, rasových nebo náboženských**.⁸⁸ Odlišnosti těchto definic a také odlišnost definic válečných zločinů ve statutech ICTY a ICTR je odrazem různé povahy ozbrojených konfliktů ve Rwandě a bývalé Jugoslávii, různé povahy spáchaných zločinů a také různých zájmů Rady bezpečnosti OSN při založení těchto dvou tribunálů.⁸⁹

Ve věci Akayesu ICTR shledal Jean-Paula Akayesu vinným ze spáchání zločinů proti lidskosti. Uvedl, že znásilnění, které se stala v prostorách radnice města Taby nebo

⁸³ Control Council Law No. 10 Punishment of Persons Guilty of War Crimes, Crimes against Peace and against Humanity, Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp> (navštíveno 28. 12. 13)

⁸⁴ Ibid., čl. 2 odst. 1 písm. c).

⁸⁵ *Statut mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii*. (Statut ICTY)

Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (navštíveno 21. 8. 13)

⁸⁶ Ibid., čl. 5.

⁸⁷ *Statut mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu*. (Statut ICTR)

Dostupné z: <http://www.unict.org/Portals/0/English%5CLegal%5CStatute%5C2010.pdf> (navštíveno 21. 8. 13)

⁸⁸ Ibid., čl. 3.

⁸⁹ Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 306.

v její blízkosti, byla spáchána jako součást rozsáhlého a systematického útoku proti civilnímu etnickému obyvatelstvu Tutsiů v Tabě.⁹⁰ Z toho lze dovodit, že samotné znásilnění nemusí být rozsáhlé nebo systematické, aby naplnilo skutkovou podstatu zločinu proti lidskosti, postačí, bude-li tvořit součást útoku proti civilnímu obyvatelstvu.⁹¹

3.5.4 Zločiny proti lidskosti – MTS

*Římský statut Mezinárodního trestního tribunálu*⁹² na základě judikátů předchozích tribunálů (Tadić) a multilaterálního vyjednávání upravil definici zločinů proti lidskosti. V čl. 7 odst. 1 stanoví, že „[p]ro účely tohoto Statutu se „zločinem proti lidskosti“ rozumí kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v rámci **rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu při vědomí existence takového útoku.**“

Tato definice oproti předchozím definicím již neváže spáchání zločinů proti lidskosti na ozbrojený konflikt (Statut ICTY), ani na diskriminační motiv (Statut ICTR).

Mezi výčet činů, kterými lze zločiny proti lidskosti spáchat, výslovně zahrnuje pod písmenem g) daného ustanovení nejen znásilnění, ale již také ostatní formy sexuálního násilí - sexuální otroctví, nucenou prostituci, nucené těhotenství, nucenou sterilizaci nebo jiné formy sexuálního násilí srovnatelné závažnosti.

⁹⁰ The Prosecutor v. Akayesu, Judgement, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998, § 695.

⁹¹ Askin, Kelly D. *Gender Crimes: Jurisprudence in the ICTR, Positive Developments*. Journal of International Criminal Justice, 3, 2005, str. 1011.

⁹² *Římský statut Mezinárodního trestního soudu* (Římský statut)

Dostupné z: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mezinarsoud/Rimsky_statut_ofic.pdf (navštíveno 28. 12. 13)

3.6 Sexuální násilí jako zločin genocidia

3.6.1 Definice genocidia

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia⁹³ byla podepsána v roce 1948 41 signatáři a v současné době má 142 smluvních stran.⁹⁴ Tato Úmluva označila genocidium za zločin podle mezinárodního práva a je irelevantní, zda je spáchán za války nebo v době míru. Tato Úmluva je považována za součástí mezinárodního obyčejového práva.⁹⁵ Aby sexuální násilí mohlo být klasifikováno jako genocidium, musí naplnit následující znaky skutkové podstaty genocidy.

Článek 2 Úmluvy definuje genocidu jako:

„kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, ethnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou:

- a. usmrcení příslušníků takové skupiny;*
- b. způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny;*
- c. úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení;*
- d. opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí;*
- e. násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.“⁹⁶*

Tato definice byla také přejata do statutů mezinárodních trestních soudů *ad hoc* a také do Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.⁹⁷ Z definice vyplývá, že pro

⁹³ Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, Paříž, 9. prosince 1948. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf> (navštíveno 20. 8. 13)

⁹⁴ Pro přehled smluvních stran viz United Nations, Treaty Collection: Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Dostupné z:

http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&lang=en (navštíveno 20. 8. 13)

⁹⁵ The Prosecutor v. Akayesu, Judgement, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998, §495.

⁹⁶ Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, článek 2.

dosažení kvalifikace genocidia dle této Úmluvy musí být sexuální násilí spácháno s **genocidním úmyslem**, tj. úmyslem zničit určitou skupinu obyvatelstva nebo její část, jejíž příslušníci náleží k této skupině na základě příslušenství k národu, etnicitě, rase nebo náboženství.

Podmínka zničení skupiny **úplně nebo částečně** vylučuje incidentní akty rasově motivovaného násilí.⁹⁸

Během genocidy ve Rwandě byl genocidní úmysl zřejmý z celkového páchání sexuálního násilí, tak i z jednotlivých případů, v různých částech země, tak i v různých fázích genocidy. Z jednání a výroků útočníků vyplývalo, že se nejedná o náhodné útoky, ani vedlejší útoky k vraždám. Sexuální násilí bylo pácháno s cílem vyhladit Tutsie. Jedna žena podala svědectví: „*Zatímco mě znásilňovali, říkali, že chtějí zabít všechny Tutsie, aby jediné, co v budoucnu zbude, byly jen kresby, které ukážou, že kdysi býval lid, který se nazýval Tutsiové.*“⁹⁹

Další kumulativní podmínkou je, aby sexuální násilí bylo spácháno alespoň jedním z **vyjmenovaných činů**: usmrcením, způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch, úmyslné uvedení do takových životních podmínek, které mají skupině přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení, opatření směřující k tomu, aby se bránilo rození dětí ve skupině a násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.

Za trestné je považováno nejen spáchání genocidy, ale i spolčení, podněcování, pokus a účastenství.¹⁰⁰ Nenaplní-li trestné jednání tuto definici, lze je přesto stíhat jako válečný zločin, zločin proti lidskosti nebo jako obyčejný trestný čin.¹⁰¹

Významným milníkem, kterým bylo poprvé klasifikováno sexuální násilí jako nástroj, jímž je možné způsobit genocidium, byl rozsudek ICTR ve věci *Akayesu*.

⁹⁷ Statut ICTR Čl. 2, Statut ICTY Čl. 4., Římský statut MTS Čl. 6.

⁹⁸ Šturma, Pavel. *Definice zločinů a další hmotněprávní aspekty v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu*. Trestněprávní revue, č. 2, 2002, str. 43.

⁹⁹ Human Rights Watch, *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath*, 1 September 1996, str. 22.

Dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/1996/09/24/shattered-lives> (navštíveno 28.12.13)

¹⁰⁰ Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, článek 3.

¹⁰¹ Šturma, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, str. 129.

3.6.2 Sexuální násilí jako jednání způsobující těžká tělesná ublížení nebo duševní poruchy

V případě *Akayesu* Soudní komora I shledala, že znásilnění a sexuální násilí zakládá genocidu stejným způsobem jako jiné skutky, pokud splní podmínku subjektivní stránky, tedy specifický záměr zničit úplně nebo částečně určitou skupinu jako takovou. Subsumovala sexuální násilí pod skutek „*způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny*“ a vzhledem k tomu, že oběť sexuálního násilí trpí současně jak psychickou újmou, tak i ublížením na zdraví, označila jej za jeden z nejhorších způsobů ublížení obětí.¹⁰²

3.6.3 Sexuální násilí jako opatření směřující k zabránění rození dětí ve skupině

Mezi opatření směřující k zabránění rození dětí ve skupině ICTR zahrnul mezi formy sexuálního násilí pohlavní zmrzačení, sterilizace, nucenou kontrolu porodnosti, oddělení osob různého pohlaví a zákaz sňatků. Tribunál dále uvedl, že v patriarchálních společnostech se příslušnost ke skupině určuje na základě identity otce dítěte, a proto do těchto opatření například zahrnul znásilnění, při němž je žena příslušející k určité skupině úmyslně oplodněna mužem z jiné skupiny, aby porodila dítě, které nebude příslušníkem matčiny skupiny.¹⁰³ Navíc stanovil, že tato opatření mohou být jak fyzická, tak i psychická. Například pokud v důsledku znásilnění znásilněná osoba následně odmítá plodit děti, podobně také členové skupiny mohou pod vlivem pohrůzek nebo traumat být vedeni k tomu, aby neměli děti.¹⁰⁴

Mettraux uvádí, že trestní tribunály byly zdrženlivé při kvalifikaci sexuálního násilí pod tento skutek a neochotu takto kvalifikovat vysvětluje tím, že opatření k zabránění rození dětí lze také podřadit pod skutek „*způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch*“ a pro obžalobu je jednodušší provádět dokazování, protože v tomto případě nemusí dokazovat účel tj. bránění rození dětí.¹⁰⁵

¹⁰² The Prosecutor v. Akayesu, Judgement, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998, § 731.

¹⁰³ Ibid., § 507.

¹⁰⁴ Ibid., § 508.

¹⁰⁵ Mettraux, Guénaël. *International crimes and the ad hoc tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2006, xxxii, str. 242-243.

4 Mezinárodní trestní tribunály *ad hoc*

4.1 ICTY

„V Chorvatsku, Srbsku a Bosně se většina lidí, aniž by si uvědomovala důsledky, přizpůsobila směsce státní propagandy, oportunistu, strachu a lhostejnosti, jež se přetvořila v normu chování. Jen nepočtená hrstka byla s to odolávat všeobecnému duchu, v němž byla nenávist normální. Samozřejmě je rozdíl mezi někým, kdo nezdraví srbského nebo muslimského souseda, a tím, kdo jej zabije, stejně jako je rozdíl mezi vládou, která nechce Srbům vydávat doklady, a vládou, která přikazuje nosit žluté hvězdy. Když ale odvrátíte hlavu, anebo se neozýváte proti nespravedlnosti a zločinu, vlastně kolaborujete s politikou, jejímž programem je smrt a zkáza. A nezáleží dvakrát na tom, jestli jde o kolaboraci dobrovolnou či nedobrovolnou, protože výsledek je týž.“¹⁰⁶

4.1.1 Založení ICTY

Slavenka Drakulićová vysvětluje, že Jugoslávie nebyla na zhroucení komunismu na přelomu 80. a 90. let připravena a místo demokratizace, tak jako v Polsku a Československu, vyplnila politické vakuum vlna nacionalismu. Vzhledem k tomu, že i za druhé světové války v Jugoslávii probíhala občanská válka mezi Srby a Chorvaty, nebylo těžké skrze mediální propagandu řízenou politickými špičkami zmanipulovat obyvatelstvo k nenávisti a lhostejnosti, která se následně přeměnila ve válku. Konflikt v Jugoslávii trval v letech 1991 až 1995.¹⁰⁷

Rada bezpečnosti OSN potvrdila, že všechny strany konfliktu jsou vázány závazky vyplývajícími z MHP zvláště Ženevskými úmluvami z roku 1949 a že osoby, které spáchají nebo nařídí spáchání závažných porušení těchto úmluv, budou nést individuální odpovědnost za tato porušení. Byla zřízena komise expertů, jejíž úlohou bylo prošetřit možná závažná porušení mezinárodního humanitárního práva v oblasti bývalé Jugoslávie. Zpracovala zprávu, kterou 9. února 1993 generální tajemník OSN předložil Radě bezpečnosti, ve které komise shledala, že na území bývalé Jugoslávie

¹⁰⁶ Drakulić, Slavenka. *Ani mouše by neublížili: váleční zločinci u soudu v Haagu*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2006, str. 172.

¹⁰⁷ *Ibid.*, str. 12-13.

došlo k závažným a dalším porušením MHP spočívajícím v úmyslném zabíjení, etnickém čištění, masovém zabíjení, mučení, znásilňování, plenění a ničení civilního majetku atd. a také navrhla Radě bezpečnosti, aby zřídila mezinárodní tribunál *ad hoc*.

RB v rezoluci 820 (1993) odsoudila „*praxi etnických čistek a masivní, organizované a systematické zadržování a znásilňování žen*“ a rozhodla, že bude zřízen mezinárodní tribunál, jehož účelem bude stíhání osob odpovědných za závažná porušení MHP spáchaná na daném území.¹⁰⁸

Rezolucí 827 (1993) Rada bezpečnosti v souladu s kapitolou VII Charty OSN přijala Statut a tím ustavila *Mezinárodní trestní tribunál pro stíhání osob odpovědných za závažná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991*, který má sídlo v Haagu.¹⁰⁹

4.1.2 Působnost ICTY

Článek 1 Statutu ICTY stanoví, že ICTY má „*pravomoc stíhat osoby odpovědné za závažná porušování mezinárodního humanitárního práva spáchaného na území bývalé Jugoslávie od roku 1991 v souladu s ustanoveními tohoto Statutu*“.

Z hlediska věcné příslušnosti (jurisdikce *ratione materiae*) byla ICTY svěřena pravomoc stíhat závažná porušení Ženevských úmluv z roku 1949, porušování zákonů a obyčejů války, genocidu a zločiny proti lidskosti.¹¹⁰

V rámci osobní příslušnosti (jurisdikce *ratione personae*) ICTY může stíhat pouze fyzické osoby, na které se vztahuje individuální trestní odpovědnost. Dále Statut ICTY potvrzuje zásadu, že činy, které byly spáchané podřízeným, nezavazují nadřízeného trestní odpovědnosti, pokud věděl nebo mohl vědět, že jeho podřízený se chystá takový čin spáchat nebo jej spáchal, a neučinil nezbytná opatření k odvrácení takového jednání nebo podřízeného náležitě nepotrestal.¹¹¹

¹⁰⁸ SC UN, Report of the Secretary-general pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993), S/25704. Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_re808_1993_en.pdf (navštíveno 11. 1. 14)

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Statut ICTY, čl. 2 – 5.

¹¹¹ Statut ICTY, čl. 6 – 7.

Místní jurisdikce (jurisdikce *ratione loci*) se vztahuje na činy spáchané na území bývalé Socialistické federativní republiky Jugoslávie, kam se zahrnuje povrch území, vzdušný prostor nad ním a teritoriální vody.

Časová příslušnost (jurisdikce *ratione temporis*) tribunálu je stanovena časovým úsekem od 1. ledna 1991.¹¹²

Co se týče vztahu jurisdikce ICTY a vnitrostátních soudů, byla stanovena souběžná jurisdikce (concurrent jurisdiction) s pravidlem, že ICTY má přednost před vnitrostátními soudy s tím, že kdykoliv v průběhu procesu mohl ICTY po vnitrostátních soudech požadovat, aby se podřídili jeho působnosti a v zájmu záruk spravedlivého procesu byla ve Statutu zakotvena zásada *non bis in idem*, podle které žádnou osobu nelze stíhat před vnitrostátním soudem za činy stanovené ve Statutu, pokud již byla souzena před ICTY.¹¹³

¹¹² Statut ICTY, čl. 8.

¹¹³ Statut ICTY, čl. 9 – 10.

4.2 ICTR

Bernadette bylo 33 let a když začali boje, žila v obci Taba. Ona, její muž a sedm dětí se schovali ve křoví, když poprvé přišli jednotky Interahamwe¹¹⁴. Skrývali se, poslouchali, jak milice zabíjejí, ničí a rabují všechny domy. Večer je objevila skupina asi padesáti mužů s mačetami, noži a motykami. Vzali Bernadette a její rodinu k řece Nyabarongo.

„Následující den zabili všechny muže a chlapce. Zůstala jsem se svým dítětem a třemi dívkami. U řeky skupina šesti příslušníků Interahamwe mě jeden po druhém znásilnili. Všechny jsem je znala... Říkali, že mě znásilňují, aby viděli, jestli tutsijské ženy jsou jako ženy Hutu. Poté co skončili se znásilňováním, mě hodili do řeky, abych tam zemřela se svými dětmi. Moje děti všechny utonuly, ale řeka mě vyvrhla zpátky. Jeden z příslušníků Interahamwe řekl: „Ty tutsijští lidi nezemřou – znásilnili jsme ji a přežila. Hodili jsme ji do řeky a ona stále žije.“ Nechali mě jít a zkusila jsem jít do vedlejší obce Runda (vedlejší obce). Po cestě mě našla další skupina Interahamwe, kteří mě vzali zpátky do Taby. Ti mě také znásilnili. Nevzpomínám si kolikrát. Po válce jsem zjistila, že jsem těhotná. Ale potratila jsem, dítě se narodilo mrtvé.“¹¹⁵

4.2.1 Založení ICTR

Genocida ve Rwandě v roce 1994 trvala před tři měsíce a vypukla 6. dubna, když letadlo, na jehož palubě byl rwandský prezident Habyarimana, bylo neznámo kým sestřeleno při letu do Kigali. Události, které vedly ke genocidě, započaly v roce 1990, když z Ugandy Rwandská vlastenecká fronta (armáda vyhoštěných Rwand'anů složená z větší části z Tutsiů, ale i Hutuů) napadla Rwandu. Následná občanská válka pokračovala na začátku 90. let a vytvořila prostředí, v němž mohla být genocida uskutečněna. Genocida skončila v červenci 1994, když vládnoucí síly opustily zemi, při

¹¹⁴ Militantní skupiny Hutuů.

¹¹⁵ Human Rights Watch, *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath*, 1 September 1996, str. 25.

Dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/1996/09/24/shattered-lives> (navštíveno 28. 12. 13)

čemž přinutily přes milion civilistů odejít s nimi. Paul Kagame, vůdce Rwandské vlastenecké fronty, je současný rwandský prezident.

Je odhadováno, že během 100 dnů rwandské genocidy bylo zabito přibližně 800 000 rwandských občanů, převážně Tutsiů.¹¹⁶

V listopadu 1994 Rada bezpečnosti zřídila mezinárodní trestní tribunál, podobný jugoslávskému, aby stíhal organizátory genocidy za zločiny podle mezinárodního práva.

4.2.2 Působnost ICTR

Článek 1 Statutu ICTR stanoví, že ICTR má „*pravomoc stíhat osoby odpovědné za závažné porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území Rwandy a rwandské občany odpovědné za taková porušení spáchaná na území sousedících států v období od 1. ledna 1994 do 31. prosince v souladu s ustanoveními tohoto statutu.*“

Vzhledem k vnitrostátní povaze konfliktu ve Rwandě je působnost ICTR konstruována odlišně od působnosti ICTY. Do věcné jurisdikce ICTR spadají tyto zločiny: genocida, zločiny proti lidskosti, porušení článku 3 společného všem Ženevským úmluvám a Dodatkového protokolu II.¹¹⁷

V rámci osobní jurisdikce má ICTR pravomoc soudit fyzické osoby, které naplánovaly, podnikly, nařídily, spáchaly nebo napomohly při organizaci přípravy nebo spáchání zločinů uvedených ve Statutu. Tak jako ve Statutu ICTY, je ve Statutu ICTR zakotven princip individuální trestní odpovědnosti a princip odpovědnosti nadřízeného.¹¹⁸

Místní příslušnost ICTR se vztahuje na činy spáchané na území Rwandy a také na činy, které byly spáchány na území sousedících států rwandskými občany. Z hlediska časové příslušnosti je ICTR oprávněn stíhat činy, které byly spáchány od 1. ledna 1994 do 31. prosince 1994.¹¹⁹

¹¹⁶ Buss, Doris E. *Rethinking 'Rape as a Weapon of War'*. *Feminist Legal Studies*, Vol. 17, 2009, str. 147.

¹¹⁷ Statut ICTR, čl. 2 – 4.

¹¹⁸ Statut ICTR, čl. 5 – 6.

¹¹⁹ Statut ICTR, čl. 7.

Obdobně jako ICTY má ICTR ve vztahu k vnitrostátním soudům přednostní a souběžnou jurisdikci a také je zavázán principem *non bis in idem*.¹²⁰

¹²⁰ Statut ICTR, čl. 8 – 9.

5 Nejvýznamnější rozhodnutí ICTR a ICTY v kontextu sexuálního násilí

5.1 Případ Akayesu¹²¹

Rozhodnutí ve věci Akayesu je jeden z nejvýznamnějších rozsudků ICTR, který posunul pojmání sexuálního násilí v mezinárodním právu. Znásilnění a jiné formy sexuálního násilí byly užity jako nástroje genocidy a také byly součástí rozsáhlého a systematického útoku proti civilnímu obyvatelstvu, tedy zločinů proti lidskosti. Poprvé došlo k odsouzení za genocidu a zločiny proti lidskosti spáchané ve formě sexuálního násilí. Dále ICTR uznal nucenou nahotu, jednu z forem sexuálního násilí, za nelidské zacházení dosahující zločinů proti lidskosti a také vytvořil uznávanou definici znásilnění a sexuálního násilí podle mezinárodního práva.¹²²

Jean Paul Akayesu byl starostou oblasti Taba, ve které byl odpovědný za dodržování práva a veřejného pořádku. Zatímco byl stále u moci, od dubna do června 1994 bylo v Tabě zabito nejméně 2 000 Tutsiů. Zabíjení bylo tak rozsáhlé a neskrývané, že Akayesu jako starosta o něm musel vědět a ačkoliv měl pravomoc a také k tomu byl povinen, nikdy se žádným způsobem nepokusil zabránit zabíjení Tutsiů v oblasti Taby, popřípadě přivolat pomoc regionálních nebo celostátních orgánů k potlačení násilí.¹²³

Obžaloba uvádí, že od 7. dubna do konce června stovky vysídlených civilistů hledalo útočiště na komunálním úřadě. Většina těchto osob byly Tutsiové. Při této příležitosti místní armádní milice nebo obecní policie pravidelně vzali ženy a vystavovali je sexuálnímu násilí a/nebo bití v prostorách nebo blízkosti komunálního úřadu. V těchto místech byli také pravidelně vysídlení civilisté vražděni. Mnoho žen bylo donuceno strpět mnohonásobné znásilňování, které někdy bylo spácháno i více než jedním pachatelem. Výslovné pohružky smrti nebo ublížení na zdraví obvykle

¹²¹ Akayesu, Jean Paul (ICTR-96-4)

¹²² Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 318.

¹²³ Prosecutor v. Jean Paul Akayesu, Amended Indictment, Case No. ICTR-96-4-I, (dále jen „Obžaloba ve věci Akayesu“) odst. 12.

doprovázely tato jednání sexuálního násilí. V důsledku sexuálního násilí, bití a zabíjení tyto ženy žily v neustálém strachu a jejich tělesné i psychické zdraví se zhoršilo.¹²⁴

Prokurátor dále v obžalobě uvedl, že Akayesu věděl o páchání činů sexuálního násilí, bití a vraždách a že také byl někdy přítomen během jejich páchání. Akayesu usnadňoval páchání sexuálního násilí, bití i vraždy, které se staly v prostorách nebo v blízkosti prostor komunálního úřadu a tím, že v průběhu páchání těchto činů byl přítomen a nezabránil těmto jednáním, tato jednání podporoval.¹²⁵

Obžaloba tyto činy sexuálního násilí zahrnula pod body obžaloby 1-3 a 13-15 a kvalifikovala je jako genocidu, zločiny proti lidskosti a také porušení článku 3 společného Ženevským úmluvám a čl. 4 odst. 2 Dodatkového protokolu II.

Vzhledem k tomu, že podle mezinárodního práva nebyla obecně přijata žádná definice znásilnění a vzhledem k potřebě posouzení do jaké míry naplňovalo znásilnění skutkovou podstatu zločinů proti lidskosti, tribunál musel tuto definici vytvořit.

Obecně se definice znásilnění v různých jurisdikcích zaměřuje na donucení nebo na souhlas a obvykle zdůrazňuje jedno z toho. Důraz na nesouhlas jako definující prvek znásilnění vidí zločin jako deprivaci sexuální svobody a popření vlastního jednání. Na rozdíl od toho definice, které kladou důraz na donucení, vidí znásilnění jako zločin nerovnosti, ať už fyzické nebo jiné síly, statusu, nebo vztahu. Definice postavené na nesouhlasu přenáší důkazní břemeno na oběť a zohledňuje psychický stav pachatele. Zkoumá se, kdo co chtěl a kdo co věděl a kdy. Tento zločin se tedy odehrává v psychickém prostoru jednotlivce. Naopak při dokazování znásilnění podle definice založené na donucení se důkazy zaměřují na fyzické jednání, okolní souvislosti nebo zneužití postavení. Zkoumá se, kdo co udělal komu a proč. Tedy při pohledu na jeden případ z hlediska obou definic, pozorovatel případu skrze konsensuální definici jej bude vnímat jako posloupnost vzájemného jednání jednotlivců, zatímco definice postavená

¹²⁴ Ibid., odst. 12A.

¹²⁵ Ibid., odst. 12B.

na donucení jej bude interpretovat z hlediska sociální skupiny závislé na vztazích a souvislostech.¹²⁶

V rozsudku ve věci Akayesu Soudní komora I zdůraznila, že „znásilnění je forma útoku a že znaky skutkové podstaty zločinu znásilnění nelze zachytit v mechanickém popisu předmětů a částí těla.“¹²⁷ Vzhledem k tomu, že je znásilnění užíváno s cílem zastrašit, ponižit, pokořit, diskriminovat, potrestat, kontrolovat nebo zničit jednotlivce a také je útokem proti lidské důstojnosti, jej přirovnává k mučení. Navíc stanoví, že znásilnění může fakticky založit mučení, pokud je vykonáno veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření, nebo na jeho popud, s jeho souhlasem nebo s jeho vědomím.¹²⁸

Komora vymezila znásilnění jako „fyzický útok sexuální povahy spáchaný na osobě za okolností, které jsou vynucené (coercive).“¹²⁹ Tato definice tedy při dokazování nevyžaduje, aby předmětem důkazu byl souhlas oběti nebo penetrace různých částí těla, ale klade důraz na podmínky, za jakých k činu dochází. Vynucené či násilné okolnosti nejsou omezeny pouze na fyzickou sílu, ale dají se dovodit z určitých okolností jako je ozbrojený konflikt nebo přítomnost ozbrojených sil v daném případě přítomnost jednotek Interahamwe.¹³⁰

Cathrine MacKinnon zdůrazňuje, že při vyšetřování znásilnění v souvislostech zločinů proti lidskosti je bezpředmětné, zda byl souhlas oběti dán či nikoliv. Části těla a souhlas v definicích znásilnění mají jedno společné a to, že naprosto nezohledňují souvislosti, za kterých k znásilnění dochází. Takové kolektivní skutečnosti s cílem zničit skupinu odhalují, že jednotlivé činy jsou nástrojem k provedení zničení, a proto souhlas oběti je prakticky irelevantní. Pokud by bylo sexuální násilí praktikováno jenom za účelem sexuálního uspokojení, tak je předem jasné, že nebude jednostranně užíváno jednou etnickou skupinou vůči druhé, tak jak bylo užíváno proti muslimským a chorvatským ženám v Bosně-Hercegovině a Chorvatsku a proti tutsijským ženám ve

¹²⁶ MacKinnon, Catharine. *Defining Rape Internationally: A Comment on Akayesu*, str. 237-238. In MacKinnon, Catharine A. *Are women human?: and other international dialogues*. 1st pbk. ed. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2007, ©2006. x, 419 s.

¹²⁷ The Prosecutor v. Akayesu, Judgement, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998, odst. 597.

¹²⁸ Ibid., § 597.

¹²⁹ Ibid., § 598.

¹³⁰ Ibid., § 688.

Rwandě. Proto považuje definici v *Akayesu* za naprosto vhodnou díky zaměření na vnější okolnosti. MacKinnon kritizuje, že v judikatuře ICTY a ICTR se tribunály krok za krokem vrátily k definici postavené na souhlasu například ve věci *Semanza* a *Kajelijeli* nebo postavené na sexuální penetraci ve věci *Furundžija* (viz další podkapitola).¹³¹

Mimo jiné Komora také definovala sexuální násilí. Jedná se o „*jákykoliv čin sexuální povahy, který je spáchán na osobě za okolností, které jsou vynucené*“ a to za předpokladu, že tento čin byl spáchán jako 1) součást široce rozsáhlého nebo systematického útoku; 2) na civilním obyvatelstvu; a 3) na základě diskriminačních důvodů (národnostní, etnický, politický, rasový nebo náboženský).¹³² Tyto podmínky musí být splněny kumulativně.

Samotný Jean-Paul Akayesu nebyl obžalován a odsouzen za spáchání znásilnění, avšak vzhledem k jeho postavení tribunál uvedl, že ho lze shledat odpovědným za páchaní sexuálního násilí, protože jej nařídil, podněcoval a napomáhal znásilňování, nucené veřejné nahotě, sexuálnímu zmrzačování a to tak, že usnadňoval páchaní těchto činů. ICTR jej shledal vinným za znásilňování jako zločinu proti lidskosti a také za zločiny znásilnění spáchané v rámci genocidy. Celkově byl shledán vinným devíti body obžaloby z patnácti. Soud jej odsoudil za genocidu a zločiny proti lidskosti ve formě vyhlazování, vraždy, mučení, znásilňování a jiných činů nelidského zacházení. Za tyto činy mu byl udělen trest odnětí svobody na doživotí.

¹³¹ MacKinnon, Catharine. *Defining Rape Internationally: A Comment on Akayesu*, str. 239, 245-246.

¹³² *Ibid.*, § 598.

5.2 Příklad Kunarac, Kovač a Vuković¹³³

V únoru 2001 ICTY vydal rozsudek ve věci *Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač a Zoran Vuković*. Toto rozhodnutí je významné z několika hledisek. Jednalo se o první obžalobu v dějinách stíhání mezinárodních válečných zločinů, kde obžaloba stála výlučně na zločinech sexuálního násilí proti ženám. Poprvé v jurisdikci ICTY bylo znásilnění úspěšně odsouzeno jako zločin proti lidskosti a také bylo odsouzeno zotročování ve spojení se sexuálním násilím.

V dubnu 1992 srbské ozbrojené síly převzali moc nad obcí Foča, Bosna-Hercegovina. Armáda shromáždila obyvatele města a poté oddělila muslimské a chorvatské muže od žen a dětí a umístili je do oddělených detenčních zařízení. Ženy a děti byly hromadně drženy v místní škole a tělocvičně a byly vystaveny opakovanému, hromadnému a veřejnému znásilňování po dobu několika dní, týdnů nebo měsíců ze strany srbských vojáků. Obžalovaní se těchto násilností účastnili a také z těchto zařízení přesouvali ženy a dívky ve věku dvanáct až dvacet let do místních domů a bytů, kde je samy znásilňovali, popřípadě je poskytli jiným vojákům. Některé z žen byly drženy i několik měsíců a byly neustálými oběťmi znásilňování. Zacházelo se s nimi jako s majetkem obžalovaných, byly nuceny starat se o domácnost, uklízet a vařit. Po nějaké době některé z těchto dívek a žen byly prodány jiným vojákům včetně dvanáctileté dívky, která dodnes nebyla nalezena.¹³⁴

ICTY shledal obžalované vinnými za pachatelství a účastenství na zločinech znásilnění, mučení, zotročování a útoku proti cti jakožto zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. Za tyto činy byl 12. června 2002 Dragoljub Kunarac odsouzen na 28 let, Radomir Kovač na 20 let, Zoran Vuković na 12 let trestu odnětí svobody.¹³⁵

¹³³ Kunarac et al. (IT-96-23 & 23/1) "Foča"

¹³⁴ Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 333-341. Buss, Doris. *Prosecuting Mass Rape: Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zoran Vukovic*. Feminist Legal Studies, Vol. 10, 2002, str. 91-99.

¹³⁵ ICTY – TPIY: The Cases. [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/action/cases/4> (navštíveno 26. 1. 14).

5.3 Případ Furundžija¹³⁶

V tomto případě se jednalo o zjetí civilní ženy bosensko-muslimského původu, která byla vyslýchána na velitelství speciální vojenské policie Rady chorvatské obrany. Furundžija, nižší velitel této policie, ji vyslýchal a další osoba, obviněný B také nižší velitel, ji fyzicky napadal. Tato žena byla nucena stát nahá před nimi a dalšími vojáky, obviněný B jí přiložil nůž na vnitřní stranu stehna s tím, že jí pořeže pohlavní orgány, pokud nebude spolupracovat. V průběhu výslechu byla různými způsoby několikrát znásilněna (orálně, vaginálně i análně) a to za přítomnosti jiných vojáků a také před jiným svědkem D, který byl jejím přítelem. Furundžija byl po celou dobu přítomen a svým jednáním a slovy zločin podněcoval a usnadňoval.¹³⁷

Ačkoliv ICTR v případě *Akayesu* vymezil definici znásilnění, která byla naukou kladně přijata,¹³⁸ soudní komora ICTY ve věci *Furundžija* stanovila objektivní znaky skutkové podstaty znásilnění:

(i) sexuální proniknutí, jakkoliv nepatrné:

(a) vaginy nebo anusu oběti penisem pachatele nebo jakýmkoliv jiným předmětem použitým pachatelem; nebo

(b) úst oběti penisem pachatele;

(ii) na základě donucení nebo síly nebo pohrůžky síly užitě proti oběti nebo třetí osobě.¹³⁹

Dále v této otázce soud shledal orální sex za nejvíce ponižující a pokořující čin proti lidské důstojnosti a zdůraznil, že je třeba jej klasifikovat jako znásilnění¹⁴⁰ a také ačkoliv důkaz souhlasu oběti v tomto případě nebyl obhajobou požadován, soud,

¹³⁶ Furundžija (IT-95-17/1) "Lašva Valley"

¹³⁷ Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 327-332.

¹³⁸ Viz MacKinnon, Catharine. *Defining Rape Internationally: A Comment on Akayesu*. Colum. J. Transnat'l L. Vol. 44, 2005-2006, 940-958.

¹³⁹ Prosecutor v. Furundžija, Judgment, IT-95-17/1-T, 10. prosince 1998, § 185.

¹⁴⁰ Ibid., § 183.

zdůraznil, že jakákoliv forma zajetí vyvrací souhlas oběti.¹⁴¹ Nicméně této definici je třeba vytknout její návrat k požadavku sexuálního proniknutí.¹⁴²

Případ byl přínosem z hlediska vývoje norem mezinárodního práva týkajícího se mučení prostřednictvím sexuálního násilí. ICTY také zamítl námitku podjatosti, která byla vznesena proti soudkyni, protože tato soudkyně před ustavením do funkce soudkyně ICTY působila jako zástupkyně Komise pro postavení žen při OSN, která odsuzovala sexuální násilí za ozbrojených konfliktů a volala po stíhání a odsouzení pachatelů. ICTY nicméně zdůraznil, že kvalifikační předpoklady nemohou představovat důvod vyloučení soudkyně a uvedl, že sdílení názoru, že znásilnění je hrozný čin a ti, kteří jej spáchali, by za něj měli být stíháni, je správný postoj a jako takový nemůže založit důvod pro vyloučení soudce. Dále soud zdůraznil, že není důvod mít pochybnosti o důvěryhodnosti výpovědi oběti trpící silným posttraumatickým syndromem. Může podat přesné informace i důvěryhodné svědectví.

Oproti předchozí judikatuře mezinárodního norimberského a tokijského tribunálu stíhání tohoto zločinu založilo významný precedent, který potvrdil, že i sexuální násilí spáchané na jediné oběti představuje vážné porušení mezinárodního práva, které si zaslouží stíhání před mezinárodním tribunálem.¹⁴³ Furundžija byl odsouzen za porušení zákonů a obyčejů války jako spolupachatel k deseti letům odnětí svobody za mučení a za účastenství na útoku proti lidské důstojnosti k osmi letům odnětí svobody.¹⁴⁴

¹⁴¹ Ibid., § 271.

¹⁴² Goldstone, Richard J. *Prosecuting Rape as a War Crime*. Case W. Res. J. Int'l L., Vol. 34, 2002, str. 284.

¹⁴³ Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 327-332.

¹⁴⁴ ICTY – TPIY: The Cases. [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/action/cases/4> (navštíveno 26. 1. 14).

5.4 Případ Čelebići¹⁴⁵

Tento případ je důležitý zejména pro posuzování odpovědnosti velitele za činy podřízených, pro hodnocení různých forem sexuálního násilí proti mužům a pro vývoj norem týkajících se mučení, které je uskutečňováno na obětech prostřednictvím různých forem sexuálního násilí.

V květnu 1992 bosenští muslimové a bosenští Chorvati napadli obec Konjic v Bosně a Hercegovině a vyhnali místní bosenské Srby z jejich domovů a většinu z nich zavřeli do vězeňského tábora Čelebići. Zadržovaní byli v táboře zabíjeni, mučeni, sexuálně napadáni, biti nebo jinak vystaveni nehumánnímu zacházení.

Čtyři muži (2 velitelé, dozorce a pracovník tábora) byli stíháni pro válečné zločiny: nezákonné věznění civilního obyvatelstva, úmyslné způsobení velkého utrpení, nelidské zacházení, úmyslné zabití, vražda, mučení a ničení majetku.¹⁴⁶

V daném případě se ohledně definice znásilnění soud ztotožnil s právní argumentací ICTR ve věci *Akayesu* a tuto definici přejal a dále provedl analýzu přístupu různých mezinárodních orgánů ke znásilnění jako mučení, které je na rozdíl od znásilnění uvedeno jako závažné porušení Ženevských úmluv. A proto ICTY dospěl k vymezení požadavků, které znásilnění musí naplnit, aby bylo kvalifikováno jako mučení.¹⁴⁷ Musí se jednat o jednání nebo opomenutí, které způsobí velkou bolest nebo utrpení, ať už psychické nebo fyzické, které je způsobeno úmyslně. Toto jednání či opomenutí je vykonáno za účelem získání informace nebo doznání oběti či třetí osoby. Oběť je trestána za jednání, které učinila, popřípadě, které učinila třetí osoba nebo je podezřelá ze spáchání takového jednání. Je ponižována nebo je na ni vytvářen nátlak, popřípadě na třetí osobu z jakéhokoliv důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoliv druhu. Další podmínkou je, že toto jednání nebo opomenutí musí být spácháno

¹⁴⁵ Mucić et al. (IT-96-21) "Čelebići Camp"

¹⁴⁶ Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 321-327.

¹⁴⁷ Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landžo, Judgement, IT-96-21-T, 16. listopadu 1998, §§ 475-497.

veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření, nebo na jeho popud, s jeho souhlasem nebo s jeho vědomím (tacitní souhlas).¹⁴⁸ ICTY shrnul, že v případech, kdy znásilnění či jakékoliv jiné formy sexuálního násilí naplní tyto požadavky, lze je stíhat jako mučení¹⁴⁹ a odsuzuje znásilnění o to víc, pokud je spácháno veřejným činitelem nebo na jeho popud. Uznává, že znásilnění způsobuje oběti velké utrpení a zanechává dlouhodobé následky, jak duševní a tělesné, tak i sociální a kulturní povahy a dále dodává, že trestání, donucení, diskriminace nebo ponižování jsou situacím ozbrojených konfliktů vlastní, o to více v situaci znásilnění páchaného veřejným činitelem nebo na jeho podnět.¹⁵⁰

8. dubna 2003 byl Zdravko Mucić odsouzen k trestu odnětí svobody na devět let, Hazim Delić byl odsouzen k osmnácti rokům odnětí svobody, Esad Landžo byl odsouzen na patnáct let. Zejnil Delalić byl 20. února obžaloby zproštěn.¹⁵¹

¹⁴⁸ Ibid., § 494.

¹⁴⁹ Ibid., § 496.

¹⁵⁰ Ibid., § 495.

¹⁵¹ ICTY – TPIY: The Cases. [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/action/cases/4> (navštíveno 26. 1. 14).

6 Mezinárodní trestní soud

6.1 Založení MTS

MTS je nezávislý a stálý mezinárodní trestní soud, který není orgánem OSN a má mezinárodněprávní subjektivitu v rozsahu nutném k výkonu jeho funkcí a cílů. Statut MTS byl přijat 17. července 1998 na Diplomatičké konferenci v Římě po rozsáhlých dramatických jednáních zástupců států. Jedná se o mnohostrannou smlouvu, která je otevřená k podpisu všem státům. V platnost vstoupil dne 1. července 2002, kdy Statut dosáhl požadovaných 60 ratifikací a v současné době má Statut MTS 122 smluvních stran.¹⁵²

6.2 Působnost

Věcná jurisdikce zahrnuje genocidu, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese. Zločiny jsou nepromlčitelné.

Na rozdíl od tribunálů *ad hoc* je jeho jurisdikce komplementární ve vztahu k národním soudům. Je-li stát smluvní stranou statutu, pak má MTS pravomoc stíhat zločiny, k nimž došlo na území tohoto státu nebo které spáchal občan smluvního státu. Podnět ke stíhání může podat Rada bezpečnosti, smluvní strana statutu nebo prokurátor MTS.

MTS může uplatnit svou jurisdikci, pokud stát není schopen nebo ochoten potrestat pachatele nebo výslovně prohlásí, že stíhat nebude.

Z kapitoly uvedené výše, ve které bylo sexuální násilí posuzováno z hlediska definic zločinů podle mezinárodního práva, vyplývá, že Statut MTS již všechny formy sexuálního násilí výslovně vyjmenovává mezi skutky, které zakládají zločiny proti lidskosti v čl. 7 odst. 1 písm. g) a válečné zločiny vztahující se jak na ozbrojený konflikt vnitrostátní, tak i mezinárodní povahy v čl. 8 odst. 2 písm. b) a e).

¹⁵² ICC-CPI – About the Court. [online] 2003-2012. Dostupné z: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/about%20the%20court/Pages/about%20the%20court.aspx (navštíveno 12. 1. 14)

6.3 Odškodnění obětí

Co se týče odškodňování obětí sexuálního násilí, tribunály *ad hoc* nesplnily očekávání. Ve Rwandě bylo až 70 % obětí v důsledku znásilnění nakaženo HIV. Dlouhou dobu lidé, kteří byli drženi ve vazbě ICTR, dostávali léky, zatímco obětem a svědkům znásilnění, kteří se nakazili HIV, tyto léky byly odepírány. Statut ICTR neumožňuje obětem domáhat se odškodnění a pouze v Procesních pravidlech a pravidlech dokazování odkazuje v člancích 105 a 106 na vnitrostátní soudy.¹⁵³

Statut MTS toto mění a umožňuje obětem požadovat náhradu škody. V článku 75 zavedl odškodnění obětí. Úlohou soudu je stanovit zásady související s odškodňováním obětí a jejich rodinných příslušníků zahrnující restituci, kompenzaci a rehabilitaci. Soud může ve svém rozhodnutí rozhodnout o rozsahu a výši škody, ztrátě a újmě oběti a to buď na návrh, nebo za výjimečných okolností z vlastní iniciativy a také musí uvést na základě, jakých principů jedná. Odškodnění může být přímo nařízeno odsouzenému, popřípadě může být vyplaceno ze Svěřenského fondu, který je za tímto účelem zřízen rozhodnutím Shromáždění smluvních stran podle článku 79¹⁵⁴ a do kterého na základě příkazu soudu lze převést peníze a jiný majetek získaný z uložených peněžitých trestů a trestů propadnutí majetku.¹⁵⁵

Právo obětí ozbrojených konfliktů na odškodnění je oblastí práva, která je právě v procesu formování. Existují různé názory, zda obětem ozbrojených konfliktů vzniká právo domáhat se odškodnění přímo od odpovědných států. Nicméně ICRC uvedl, že tato tendence je rostoucí, což potvrzuje i zakotvení možnosti MTS odškodnění přiznat. Pro tyto účely je však třeba vyjasnit rozsah práv obětí, okruhu porušení mezinárodního humanitárního práva, ke kterému se bude vázat a také fóra, před kterým se bude moci oběť práva domáhat včetně stanovení, za jakých podmínek se bude moci domáhat.¹⁵⁶

¹⁵³ Balthazar, Sita. *Gender Crimes and the International Criminal Tribunals*. Gonzaga Journal of International Law, Vol. 10:1, 2006-2007, str. 47.

¹⁵⁴ Římský statut, čl. 75 odst. 1, 2.

¹⁵⁵ Ibid., čl. 79 odst. 1, 2.

¹⁵⁶ Bílková, Veronika. Právo obětí ozbrojených konfliktů na odškodnění. str. 255-266. In Ondřej, Jan a Pavel Šturma. *Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo: sborník mezinárodní konference, Praha, 31. 10. 2008*. Beroun: Eva Rozkotová - IFEC, 2008, 317 s.

6.4 Procesní pravidla a pravidla dokazování

Přístup k obětem sexuálního násilí byl zohledněn v *procesních pravidlech a pravidlech dokazování*¹⁵⁷, zejména v pravidlech č. 63 odst. 4, č. 70 a 71.

Obdobně jako v pravidlu 96 Rules of Procedure and Evidence ICTR tato pravidla stanoví, že soud nepotřebuje potvrzení výpovědi oběti sexuálního násilí, což se vyžaduje zejména v anglosaském právu. Díky tomuto pravidlu výpověď oběti není zpochybněna a oběť nemusí podstupovat sekundární viktimizaci. Dále toto pravidlo vylučuje přípustnost důkazu předchozího sexuálního chování oběti, které ji staví do pozice nedůvěryhodného svědka a nakonec toto pravidlo stanoví, za jakých podmínek se obžalovaný může dovolávat souhlasu oběti jako obhajoby svého činu.

¹⁵⁷ICC, Rules of Procedure and Evidence. Dostupné z: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Pages/rules%20of%20procedure%20and%20evidence.aspx (navštíveno 29. 12. 13)

7 Závěr

Mezinárodní humanitární právo jsou pravidla uplatňovaná za ozbrojeného konfliktu, ať již vnitrostátního nebo mezinárodního, a chrání ženy jako zvláštní kategorii chráněných osob a poskytuje jim zvláštní ochranu vzhledem k vyšší zranitelnosti, která je dovozována z jejich pohlaví. Tato ochrana je svěřena státům a jednotlivci se jí nemohou dovolávat. Sexuální násilí za ozbrojených konfliktů bylo dlouhodobě přehlíženo a trivializováno. Bylo považováno za něco přirozeného, jako vedlejší důsledek války nebo jako válečná kořist. Žena sama byla považována pouze za majetek muže. Nicméně specifikum znásilnění nespočívá ve vyjádření sexuality, nýbrž ve vyjádření moci násilníka nad obětí.

Ačkoliv právní instrumenty do přijetí Ženevských úmluv v roce 1949 sexuální násilí zakazovaly, za druhé světové války docházelo k rozsáhlému páchání sexuálního násilí. Mezinárodní vojenské tribunály v Norimberku a Tokiu, přestože výrazně přispěly k vývoji mezinárodního trestního práva, při stíhání zločinů sexuálního násilí naprosto selhaly.

Dalším významným milníkem v mezinárodním humanitárním právu bylo přijetí Ženevských úmluv, zejména IV. Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války, a také jejich Dodatkových protokolů. I když IV. Ženevská úmluva a Dodatkový protokol I poskytují ženám zvláštní ochranu, chybně pojmají sexuální násilí jako útok na čest a důstojnost ženy. Tímto marginalizují zločiny sexuální povahy a upevňují nesprávný pohled společnosti, že znásilněná žena není počestná a že si znásilnění přivodila sama tím, že byla v nesprávnou chvíli na nesprávném místě. Je však třeba zdůraznit, že sexuální násilí je násilím proti ženám a dívkám, jejich tělu, sexuální autonomii, postavení ve společnosti, a samotná skutečnost příslušnosti k tomuto pohlaví je rizikovým faktorem. Oběti sexuálního násilí navíc mají v jeho důsledku dlouhodobé psychické, fyzické i sociální následky, včetně případného nakažení pohlavními chorobami.

Mezinárodní právo trestní je samostatné odvětví mezinárodního práva a kriminalizuje a trestá jednání, kterým jsou porušovány normy mezinárodního humanitárního práva. Je kodifikováno ve statutech mezinárodních trestních soudů. Zločiny podle mezinárodního práva jsou nejzávažnější a nejnebezpečnější jednání a na základě principu univerzální jurisdikce pachatelé těchto činů podléhají individuální trestní odpovědnosti na základě mezinárodního práva. Do této kategorie zločinů se řadí zločiny proti míru, válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a zločin genocidia. V důsledku masového páchání sexuálního násilí za ozbrojených konfliktů ve Rwandě a bývalé Jugoslávii a reakcí mezinárodního společenství ustavením mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* a jejich následné judikatury se sexuální násilí přestalo spojovat s útokem proti cti a důstojnosti a uznaly jej za jeden ze způsobů spáchání zločinů podle mezinárodního práva. Sexuální násilí může být stíháno jako nástroj spáchání genocidy, zločinů proti lidskosti a také válečných zločinů.

Mezinárodní trestní tribunály pro bývalou Jugoslávii a pro Rwandu ve své judikatuře odsoudily sexuální násilí jako válečný zločin. V rámci závažných porušení Ženevských úmluv z roku 1949 a také porušení zákonů a obyčejů války jej kvalifikovaly jako zákaz mučení, nelidského zacházení, úmyslného způsobení velkého utrpení a vážného tělesného zranění a ohrožení zdraví. Dále v rámci porušení článku 3, společného Ženevským úmluvám a Dodatkového protokolu II, kvalifikovaly sexuální násilí jako mučení, kruté zacházení a ponižující a pokořující zacházení.

Co se týče zločinů proti lidskosti, statuty obou mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc*, oproti Statutu Norimberského tribunálu, zahrnuly znásilnění mezi skutky, kterými lze spáchat zločiny proti lidskosti.

Dále bylo sexuální násilí uznáno jako nástroj, kterým lze spáchat zločin genocidy v rámci skutků jednání způsobující těžká tělesná ublížení nebo duševní poruchy a opatření směřující k zabránění rození dětí ve skupině.

Významným přelomem v přístupu k sexuálnímu násilí byl rozsudek ICTR ve věci *Akayesu*, ve kterém poprvé došlo k odsouzení za genocidu a zločiny proti lidskosti ve formě sexuálního násilí. Dále ICTR uznal nucenou nahotu za nelidské zacházení, které dosahuje zločinu proti lidskosti a také vytvořil uznávanou definici znásilnění

podle mezinárodního práva, která upustila od dokazování souhlasu oběti nebo požadavku sexuální penetrace a která zohledňuje násilné okolnosti spáchání činu.

Milníkem v dějinách stíhání zločinů podle mezinárodního práva je také případ *Kunarac, Kovač a Vuković*. V této věci byla poprvé obžaloba výlučně postavena na zločinech sexuálního násilí proti ženám. ICTY poprvé odsoudil sexuální násilí jako zločin proti lidskosti a také jej spojil se zotročováním.

V případě *Furundžija* ICTY bylo sexuální násilí odsouzeno v rámci porušení zákonů a obyčejů války jako mučení a útok proti lidské důstojnosti. Tento případ potvrdil, že i sexuální násilí spáchané na jediné oběti lze stíhat jako válečný zločin před mezinárodním trestním tribunálem. Dále byla potvrzena důvěryhodnost výpovědi oběti sexuálního násilí trpící posttraumatickým syndromem a orální sex byl uznán za znásilnění.

Důležitost případu *Čelebići* spočívá zejména v uznání sexuálního násilí jako mučení a také ve vývoji norem odpovědnosti velitele za činy svých podřízených.

Další vývojovou fází sexuálního násilí na ženách za ozbrojeného konfliktu byla tvorba *Římského statutu Mezinárodního trestního soudu*. V rámci jednotlivých skutkových podstat nejzávažnějších zločinů v jurisdikci MTS byla zohledněna judikatura mezinárodních trestních soudů *ad hoc*. Tato judikatura bude také v budoucnu představovat důležité interpretační vodítko při rozhodování MTS. V Římském statutu jsou nyní všechny formy sexuálního násilí poprvé výslovně vyjmenovány v kategorii zločinů proti lidskosti a také poprvé ve všech kategoriích válečných zločinů vztahujících se na ozbrojený konflikt vnitrostátní i mezinárodní povahy, což potvrzuje kogentní povahu těchto ustanovení. Římský statut zohledňuje přístup k obětem sexuálního násilí v procesních pravidlech a pravidlech dokazování a dále byla zakotvena možnost MTS rozhodnout o odškodnění oběti.

Pro následující vývoj sexuálního násilí za ozbrojených konfliktů je důležitá zejména prevence, trestní postih a ochrana obětí. Pokud nebude docházet k ozbrojeným konfliktům, nevytvoří se ani prostředí, ve kterém bude docházet k masovému páčání sexuálního násilí. Počet obětí ozbrojených konfliktů bude do jisté míry také záviset na

schopnosti a včasnosti reakce mezinárodního společenství na potencionální či stávající konflikty. Bude záviset také na efektivnosti fungování mezinárodních trestních tribunálů, založených ať už na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN nebo dvoustranných dohod mezi OSN a příslušným státem. Dále je třeba upozornit na právní úpravu v Ženevských úmluvách a Dodatkových protokolech, která by měla adekvátně reflektovat vývoj práva z hlediska sexuálního násilí a přestat jej spojovat se ctí a důstojností.

Co se týče přístupu k obětem, je namístě uznat přínos mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc*, zejména v pravidlech dokazování. Nicméně je také zapotřebí, aby oběti sexuálního násilí byly plně rehabilitovány. Římský statut MTS sice zavádí fakultativní odškodnění oběti, nicméně je nutné, aby se o odškodnění rozhodovalo obligatorně. Dále je třeba podotknout, že Římský statut je mnohostrannou mezinárodní smlouvou a tím pádem se vztahuje jen na státy, které k němu přistoupily. Je tedy nutné zabývat se otázkou ochrany i ostatních obětí sexuálního násilí páchaného nejen za ozbrojených konfliktů, ale i za vnitřních napětí a nepokojů. Během vnitřních napětí a nepokojů mohou být některá lidská práva suspendována, ale ještě se neaplikuje mezinárodní humanitární právo, aby i tyto oběti měly právo na odškodnění a pachatelé činů byli spravedlivě potrestáni. Také je třeba zaměřit pozornost na dívky ve věku 16-18 let, které již nejsou považovány za děti, nejsou dospělé, ale z hlediska sexuálního násilí jsou nejvíce ohroženy.

Celkově lze shrnout, že přínos mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* v právním pojmání sexuálního násilí byl skutečně významný. Podařilo se jej zviditelnit, kvalifikovat jako zločiny podle mezinárodního práva a odsuzovat za něj pachatele, popřípadě odpovědné velitele, a to zejména díky neziskovým a ženským organizacím a jednotlivcům, kteří v rámci mezinárodních trestních soudů *ad hoc* působili.

8 Seznam zkratk

ICRC – Mezinárodní výbor Červeného kříže

ICTR – Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu

ICTY – Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

MHP – mezinárodní humanitární právo

MTS – Mezinárodní trestní soud

OSN – Organizace spojených národů

9 Seznam použité literatury

9.1 Primární prameny

- Control Council Law No. 10 Punishment of Persons Guilty of War Crimes, Crimes against Peace and against Humanity, Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp> (navštíveno 28. 12. 13)
- I. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů
- II. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter
- *Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy*, Londýn, 8. srpna 1945, 164/1947 Sb.
- *K jednotlivým skutkovým podstatám MTS*: Dostupné z: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng.pdf> (navštíveno 28. 12. 13)
- *Procesní pravidla a pravidla dokazování MTS*, Rules of Procedure and Evidence. Dostupné z: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Pages/rules%20of%20procedure%20and%20evidence.aspx (navštíveno 29. 12. 13)
- *Report of the Secretary-General S/2013/149*.
- *Report of the Secretary-general pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993), S/25704*. Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_re808_1993_en.pdf (navštíveno 11. 1. 14)
- *Rezoluce RB 2106 (2013)* ze dne 24. června 2013. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2106%282013%29 (navštíveno 4. 1. 13)

- *Římský statut Mezinárodního trestního soudu.* Dostupné z: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mezinarsoud/Rimsky_statut_ofic.pdf (navštíveno 28. 12. 13)
- *Statut mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.* Dostupné z: <http://www.unictr.org/Portals/0/English%5CLegal%5CStatute%5C2010.pdf> (navštíveno 21. 8. 13)
- *Statut mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii.* Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (navštíveno 21. 8. 13)
- *Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia,* Paříž, 9. prosince 1948
Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf> (navštíveno 20. 8. 13)
- *Zpráva ze Čtvrté světové konference o ženách* (Peking 4. -15. září 1995).
Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12427/Peking-1995_1.pdf (navštíveno 12. 1. 14)
- *Ženevské úmluvy z roku 1949.*

Dostupné z: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf (navštíveno 2. 1. 14)
- *Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci,* Ženeva, 27. července 1929, č. 22/1938 Sb.

Rozsudky a obžaloby:

- The Prosecutor v. Akayesu, Judgement, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998.
- Prosecutor v. Jean Paul Akayesu, Amended Indictment, Case No. ICTR-96-4-I.
- *Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač a Zoran Vuković*, Appeals Chamber Judgement, ICTY, IT-96-23& IT-96-23/1-A, 12. června 2002.
- *Prosecutor v. Furundžija*, Judgment, ICTY, IT-95-17/1-T, 10. prosince 1998.
- *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landzo*, Judgement, ICTY, IT-96-21-T, 16. listopadu 1998.
- *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landzo*, Indictment, ICTY, IT-96-21-T, 19. března 1996
- *Prosecutor v. Dusko Tadić*, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, ICTY, IT-94-1, 2. října 1995. Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (navštíveno 3. 1. 13)

9.2 Sekundární literatura

9.2.1 Monografie

- Bílková, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. 1. vyd. Praha: Eva Rozkotová - IFEC, 2007, 333 s.
- Čepelka, Čestmír a Šturma, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 761 s.
- Brownmiller, Susan. *Against Our Will: Men, Women and Rape*. New York: Fawcett Columbine, 1993, 472 s.
- Drakulić, Slavenka. *Ani mouše by neublížili: váleční zločinci u soudu v Haagu*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2006, 182 s.
- McCorquodale, Robert a Dixon, Martin. *Cases and Materials on International Law*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2003, xxxviii, 628 s.
- Mettraux, Guénaël. *International crimes and the ad hoc tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2006, xxxii, 442 s.
- Ondřej J., Šturma P., Bílková V., Jílek D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, 559 s.
- Pictet, Jean (gen. ed.). *Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, ICRC*, Geneva, 1958, 660 s.
- Robertson, Geoffrey. *Crimes Against Humanity – The Struggle for Global Justice*. 3th ed. London: Penguin Books, 2006, 759 s.
- Sandoz, Yves, Swinarski, Christophe, Zimmermann, Bruno. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, ICRC*, Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987, 1625 s.

- Šturma, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, 311 s.

9.2.2 Kapitoly v monografiích

- Bílková, Veronika. Právo obětí ozbrojených konfliktů na odškodnění. str. 255-266. In Ondřej, Jan a Pavel Šturma. *Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo: sborník mezinárodní konference, Praha, 31. 10. 2008*. Beroun: Eva Rozkotová - IFEC, 2008, 317 s.
- Hýbnerová, Stanislava. *Sexuální násilí na ženách v mezinárodním humanitárním právu a přínos ICTY a ICTR*. str. 276-290. In Ondřej, Jan a Pavel Šturma. *Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo: sborník mezinárodní konference, Praha, 31. 10. 2008*. Beroun: Eva Rozkotová - IFEC, 2008, 317 s.
- Hýbnerová, Stanislava. *Sexuální násilí na ženách za ozbrojeného konfliktu*. str. 225-236. In Winterová, Alena a Jan DVOŘÁK. *Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Vyd. 1. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, 630 s.
- MacKinnon, Catharine. *Defining Rape Internationally: A Comment on Akayesu*. 237-255. In MacKinnon, Catharine A. *Are women human?: and other international dialogues*. 1st pbk. ed. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2007, ©2006. x, 419 s.

9.2.3 Články

- Askin, Kelly D. *Gender Crimes: Jurisprudence in the ICTR, Positive Developments*. Journal of International Criminal Justice, 3, 2005, str. 1007-1018.
- Askin, Kelly D. *Prosecuting Wartime Rape and Other Gender-Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles*. Berkeley Journal of International Law, Vol. 21, 2003, str. 288-349.
- Balthazar, Sita. *Gender Crimes and the International Criminal Tribunals*. Gonzaga Journal of International Law, Vol. 10:1, 2006-2007, str. 43-48.
- Buss, Doris. *Prosecuting Mass Rape: Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zoran Vukovic*. Feminist Legal Studies, Vol. 10, 2002, str. 91-99.
- Buss, Doris E. *Rethinking 'Rape as a Weapon of War'*. Feminist Legal Studies, Vol. 17, 2009, str. 145-163.
- Campanaro, Jocelyn. *Women, War, and International Law: The Historical Treatment of Gender-Based War Crimes*. The Georgetown Law Journal, Vol. 89, 2001, str. 2557-2592.
- Copelon, Rhonda. *Gender Crimes as War Crimes: Integrating Crimes against Women into International Criminal Law*. McGill L. J., Vol. 46, 2000, str. 217-240.
- Copelon Rhonda. *Surfacing Gender: Re-Engraving Crimes Against Women in Humanitarian Law*. Hastings Women's Law Journal, Vol. 5:2, 1994, str. 243-266.
- Goldstone, Richard J. *Prosecuting Rape as a War Crime*. Case W. Res. J. Int'l L, Vol. 34, 2002, str. 277-285.

- Schreck, Rachel. *Rhetoric Without Results: United Nations Security Council Resolutions Concerning Rape During Armed Conflict*. Penn State International Law Review, Vol. 28, 2009-2010, str. 83-110.
- Sellers, Patricia Viseur. *The Cultural Value of Sexual Violence*. Am. Soc'y Int'l L. Proc., Vol. 93, 1999, str. 312-324.
- Šturma, Pavel. *Definice zločinů a další hmotněprávní aspekty v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu*. Trestněprávní revue, č. 2, 2002, str. 43-50.

9.2.4 Odborné internetové zdroje

- Human Rights Watch, *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath*, 1 September 1996. Dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/1996/09/24/shattered-lives> (navštíveno 28. 12. 13)
- *ICC-CPI – About the Court*. [online] 2003-2012. Dostupné z: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/about%20the%20court/Pages/about%20the%20court.aspx (navštíveno 12. 1. 14)
- *University of Minnesota Human Rights Library, Women's Human Rights*, [online] 2009. Dostupné z: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/auoe.htm> (navštíveno 12. 1. 14)
- ICTY – TPIY: *The Cases*. [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/action/cases/4> (navštíveno 26. 1. 14)

10 Abstract – Sexual Violence against Women in Armed Conflicts – the Role of the International Criminal Tribunals

The purpose of my thesis is to describe and analyse a development of a regulation in the international humanitarian law and international criminal law and the contribution of decision making of international criminal tribunals in former Yugoslavia and Rwanda with a special focus on sexual violence against women during armed conflict. The reason for my research is the fact that during armed conflict women worldwide are permanently exposed to danger of sexual violence and it is necessary to stress this issue continuously.

The thesis is composed of seven chapters. Chapter One is introductory and describes the current state of sexual violence in armed conflict. Further it explains what fields of international law the sexual violence is subject to and it provides a structure of the thesis.

Chapter Two examines the international humanitarian law. The chapter is subdivided into four parts. Part One deals with the international humanitarian law in general. Part Two characterises the specificity of sexual violence. Part Three analyses the development of norms protecting women under international humanitarian law until the adoption of the Geneva conventions in 1949. Part Four analyses the regulation in the fourth Geneva Convention and the Additional protocol I and their inadequacy.

Chapter Three is about the international criminal law. It investigates in particular crimes under international law in the view of sexual violence against women.

Chapter Four is concerned with the establishment of the international criminal tribunals *ad hoc* and their competence.

Chapter Five reviews four sexual violence cases of the *ad hoc* tribunals and their contribution to the development of the perception of sexual violence under international law.

Chapter Six focuses on the International Criminal Court especially on its establishment, competence, rules governing victims' reparations and special rules of evidence for prosecuting sexual crimes.

Conclusions are drawn in Chapter Seven. It shows the milestones in the development of norms protecting women during armed conflict. I suggest that in spite of the great decision making contribution of the international criminal courts there is a continuous need for the prevention, criminal prosecution, and victim protection including reparations of sexual violence.

Klíčová slova/Key words:

Sexuální násilí, mezinárodní trestní tribunály, mezinárodní humanitární právo.

Sexual violence, international criminal tribunals, international humanitarian law.